

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Πέμπτος

Κυριακή ἑτησίαι: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἑτησίαι.—Γραφεῖον τῆς Δουλονεύσεως: Ὁδὸς Σταθίου, 8.

12 Μαρτίου 1878

ΠΑΝΟΜΟΙΟΥΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ
Θ. ΦΑΡΜΑΚΙΔΟΥ

Θ. Φαρμακίδου

Παραθέτοντες τὴν πανομοιότυπον ὑπογραφήν τοῦ αἰοιδίου Θ. Φαρμακίδου ἐπαναλαμβάνομεν καὶ ὅσα ἐν ὀλίγοις μὲν ἀλλὰ ἐμφαντικῶς ἐγραφέ ποτὲ τις περὶ αὐτοῦ· «Ἀγωνιστὴς ἐλέγετο, διηγείται ποὺ ὁ κ. Ν. Δρακούμης, ὁ προθύμως, ἀπροσάριστος καὶ ἀφιλοκερδῶς ὑπηρετῶν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος, ὁ ἀγογγύστως ὑποβάλλων ἑαυτὸν εἰς πᾶσαν κακουχίαν, ὁ πεινῶν, ὁ γυμνητεῦον, ὁ εἰς ὄρη καὶ σπήλαια περιπλανώμενος, ὁ φειδόμενος τῶν δημοσίων, ὁ μὴ ἀποβλέπων εἰς τίτλους, βαθμοὺς, παράσημα ἢ ἄλλας τιμὰς, ὁ δυνάμενος νὰ ζήσῃ ἐν εὐπαθείᾳ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅμως προτιμῶν νὰ δευνοπαθῇ ἐν αὐτῇ, ἐνὶ λόγῳ ὁ τιθέμενος ὑπεράνω τοῦ ἰδίου συμφέροντος τὸ κοινὸν καὶ ἀποθνήσκων ὑπὲρ πατρίδος. Τοιοῦτος ὑπῆρξε καὶ ὁ Φαρμακίδης ὅστις, μεταχρᾶς τῷ 1824 εἰς Κέρκυραν κατ' ἐπίμονον αἰτήσιν τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Ἀκαδημίας ὅπως διδάξῃ θεολογίαν, δὲν ἐβράδυνεν εἰ καὶ πενέστατος νὰ παραιτηθῇ καὶ μισθὸν καὶ ἀνταπόδοσις καὶ ἐπανελθὼν νὰ συνταλαιπωρηθῇ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. «Διὰ νὰ κάμω τὰ ἐξοδά μου, ἐπέστειλε πρὸς τινὰ τῶν φίλων αὐτοῦ μηνὶ Ἰουνίῳ 1825, ἠναγκάσθη νὰ βάλω ἐνέχυρον τὰ βιβλία μου, τὰ ὅποια, ἂν εἰς τὴν διορίαν δὲν ἤμπορέσω νὰ πληρώσω, θέλουσι πωληθῇ καὶ τὸ ὅποιον μὲ λυπεῖ. Ὑπομονή! Διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος ὑποφέρω καὶ ἄλλα λυπηρότερα. Ἦμποροῦσα νὰ καθίσω ἐδῶ καὶ ἐπὶ ζωῆς μου νὰ λαμβάνω τὰ ἐξήκοντα τάλληρα κατὰ μῆνα· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσα νὰ εἶμαι χωρισμένος, καὶ μὲ τὴν ψυχὴν μου μὲν νὰ εἶμαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὸ σῶμα δὲ εἰς τὴν Κέρκυραν, καὶ νὰ ἀνησυχῶ ἀδιακόπως, ὑπάγω ὅπου χρεωστεῖ πᾶς Ἕλληνα νὰ ὑπάγῃ.» Τοιαῦτα ἐσκέπτοντο καὶ τοιαῦτα ἔπραττον οἱ ἀληθεῖς ἀγωνισταί. Πολλοὶ τοῦτον ὑπάρξαντες εὐποροὶ ἢ καὶ πλούσιοι πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἀπέθανον πένητες μετ' αὐτὸν, ἴσως δὲ πένητες θὰ καταλύσῃσι τὸν βίον οἱ εὐάριθμοι ἐπιζῶντες.»

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΕΦΩΤΙΣΜΕΝΗΣ ΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

[Ἐκ τῶν τοῦ Prévost-Paradol.]

Τὸ ἔθνος σύγκεται ἐκ πληθὺς μεγάλης ἀνθρώπων, ὑπὸ τὸν αὐτὸν νόμον συννηωμένων καὶ εἰς κοινὸν μέλλον ἀφωσιωμένων, ἐν τῇ γεωργίᾳ δὲ, ἐν τῇ ἐμπορίᾳ καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ἐκζητούντων τὰ πρὸς θεραπείαν τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν. Ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους τούτου, τοῦ πρὸς τὴν γῆν κύπτοντος, εἰς τὸ ἐργάζεσθαι εἰθισμένου, κατεγοητευμένου ἐξ εὐημερίας ἐσαι ἐπικίρου, μικρὸς τις ἀριθμὸς ἀνθρώπων, εὐτυχεσάντων νὰ ἔχωσιν ἀρκούσαν ἄνεσιν, ὅπως ὧσιν ὄντως ἄνθρωποι, γινώσκει καὶ ἄλλας ἢ τὰς τοῦ σώματος ἀνάγκας, εὐημερίαν διάφορον τῆς παρὰ τοῦ πλήθους φθονουμένης, πόθους καὶ ἡδονὰς, παρὰ τούτῳ ἀγνώστους.

Παρὰ τῇ ἐπιλέκτῳ φυλῇ ταύτῃ, αἱ λέξεις τῆς δικαιοσύνης, τῆς προόδου, τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας, σημαίνουσι τι. Ἴνα οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εὐδαιμονώσῃ, δὲν ἀρκεῖ αὐτοῖς νὰ ἐργάζωνται τὰ ἐργοστάσια καὶ ὁ καιρὸς νὰ ἦναι εὐμενῆς εἰς τοὺς καρποὺς τῆς γῆς· δὲν κομπάζουσιν ἀνεπιφυλάκτως, ἐὰν μέγας ἀριθμὸς ἀνθρώπων, δημογλώσσων αὐτοῖς, ἐφόνευσε μέγαν ἀριθμὸν ἀλλογλώσσων· ἐπὶ τέλει δὲν κρίνουσιν, ὅτι εἰσὶν ἐλευθέροι, διότι ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ μεταβαίνωσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ν' ἀγοράζωσι καὶ νὰ πωλῶσι, νὰ γελῶσι καὶ νὰ μεθύσκωνται. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ὧν ὁ παράδοξος βίος ἐσκαί ἐγένετο σκάνδαλον τοῖς ἀγροίκοις, ἀπαρτίζουν τὸν περιορισμένον κόσμον αὐτὸν, τὸν καλούμενον *πεφωτισμένην τάξιν τοῦ ἔθνους*.

Ὁ κόσμος οὗτος εἶναι στενὸς ἀναμφιβόλως, ἀλλὰ πλήρης αἴγλης καὶ φωτὸς, ὁ μόνος δὲ δύνανται νὰ κατοικήσωσιν οἱ ἅπασι αὐτὸν γνωρίσαντες. Ἐν τούτῳ, καὶ ἐν τούτῳ μόνῳ, ἡ ἀνθρωπότης συνοιδεν ἑαυτὴν, κατοπτρίζεται καὶ θαυμάζει ἑαυτὴν ἀκμάζουσαν, καὶ χαίρει ἐπὶ τῇ καλλονῇ αὐτῆς. Ἡ πτέρις εἶναι φυτὸν ἔρπον ἐν ταῖς χώραις ἡμῶν· ἀλλ' ἐν τῇ Ἀμερικῇ φύεται εἰς δένδρον μέγα. Οὕτω καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος, πανταχοῦ καταδεδικασμένον εἰς σκληρὰ ἔργα, καὶ περικλεισμένον ἐν ὕλικαῖς ἀπολαύσεσι, περριμεροφωμένον ἐν τῷ σώματι καὶ ἠκρωτηριασμένον τῷ πνεύματι αὐτοῦ, ἀναπτύσσεται τέλος ἐν τῷ μικρῷ κόσμῳ τούτῳ, προ-

κόπτει, αὐξεται, καὶ ὠριμάζον, ἀνθεὶ ἐν ἀπρα-
βλήτῳ μεγαλοπρεπείᾳ. Πάν ὅ,τι ἀλλαγῆς κεί-
ται ἐν σπέρματι καὶ πρὸς ἀνθησίν φαίνεται
προσδοκῶν οὐρανὸν ἐπεικέστερον, ἐν τῷ μικρῷ
κόσμῳ τούτῳ ἐκχύνεται εἰς πολυτελῆ γονιμό-
τητα. Ἐν τούτῳ μόνῳ ὁ ἔρωσ φέρει τὴν λε-
πτότητα αὐτοῦ, ἡ ποίησις ὅλην τὴν ἡδύτητα,
καὶ ἡ ἐπιστήμη περιτέλλεται πᾶσαν τὴν τόλ-
μην αὐτῆς· ἐν τούτῳ ὁ ἄνθρωπος ζῆ ζῶν πλῆ-
ρη, γινώσκει τὸν πυθμένα τῆς κύλικος, ἐν ᾗ ὁ
ἀγροῖκος μάλιστα ὑγραίνει τὰ χεῖλη, ἐν ᾗ ἀντλεῖ,
ἐν μέσῳ ἀφάτου ἡδονῆς καὶ ὀδύων οὐρανίων,
τὰς ἀπείρους μορφὰς τοῦ πάθους καὶ τὰς ἀπεί-
ρους μορφὰς τῆς ἰδέας.

Πόσοι εἰσὶν ἄρα γε οἱ κατὰ βαθμὸν διάφορον
καὶ ἐν ταῖς ποικίλαις τάξεσιν, εἰς ἃς ἔταξεν
αὐτοὺς ἡ τύχη, γινώσκοντες τὴν ζῶν αὐτὴν
τοῦ πνεύματος, καὶ μὴ εὐχαιριστούμενοι εἰς μό-
νην τὴν ζῶν τοῦ σώματος; Ὀλίγοι, καὶ
πρὸ παντός, ἤττονες ἢ ὅσους αὐτοὶ οὕτω ὑπο-
θετοῦσιν. Ἡ αἰγλήσσεια καὶ ὑπὲρ τὴν ἀκαθίαν
τοῦ πλήθους πλανωμένη φιλολογία, ἡ ὑπὲρ
τὴν κτηνώδη ἀδιαφορίαν τῶν ἀγροίκων ἀνεπισ-
τομένη ἐπιθυμία τῶν ἀνωτέρων καὶ λεπτοφυῶν
πραγμάτων, παρὰ τῷ σοφῷ εἰσὶν, ὡς τὰ ἀνά-
κτορα τῶν μύθων, εὐθραστο θαυματουργήμα-
τα. Ἐσκέθη τις ἐνίοτε, περιπλανώμενος εἰς
μεγαλόπολιν, τί ἤθελε συμβῆ, ἐὰν ἡ ποικιλο-
τρόπως ἐν αὐτῇ τιθαστευμένη καὶ νεοαρκωμένη
φύσις αἴφνης ἀνελάμβανε τὸ κράτος αὐτῆς, ἐὰν
ἡ τυφλὴ ἰσχὺς τῶν πραγμάτων ἀντικαθίστα ἐν
μῆς στιγμῇ τοὺς συνδυασμοὺς τῆς ἀνθρωπίνης
τέχνης, ἐὰν ὁ ποταμὸς ἐρρήγνυε τὰ προχώμα-
τά του, ἐὰν τὰ ζῶα, ἀπαθῆ διὰ τῆς τέχνης γι-
νόμενα, ἐξεγείροντο πάντα συγχρόνως κατὰ
τῶν κυρίων αὐτῶν, ἐὰν αἱ ῥυπαρὰί τάσεις τῶν
ἀξέστων ψυχῶν, αἱ τῷ φόβῳ μόνῳ τῶν νόμων
συνεχόμεναι, ἐξηκολούθουν, ἐξορμῶσαι ἀκατά-
σχετοι, τὸν δρόμον αὐτῶν; Ἐν μέσῳ τῶν ἀτε-
λευτήτων ἐρεπιπῶν τούτων, ἐν μῆς στιγμῇ, ἠθέ-
λομεν ἰδεῖ, ὅποια συνθήκη καὶ ὅποιον πλάσμα
ἐπικρατεῖ ἐν τῷ θαυμασίῳ μνημείῳ τοῦ πολιτι-
σμοῦ τῶν λαῶν, ἐπὶ τίνος ἀβύσσου ἀναπαύεται
ἡ λαμπρότης αὐτῆ, καὶ τῆ συνδρομῇ τίνων
ὑποθηκῶν, οὐχ ἤττον ἀκροσφαιλῶν ἢ εὐφυῶν, ἡ
ὀδηγία τοῦ τυφλοῦ πλήθους ἀφίεται ταῖς μεγί-
σταις τῶν καρδιῶν καὶ ταῖς εὐγενεστάταις τῶν
δικαιοῶν.

Ἐν ταῖς ἀρχαίαις πόλεσι, ἡ ἀνεξάλειπτος
διάκρισις τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἐλευθέρου, διετή-
ρει τὴν δυνάμιν εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἦσαν οἱ
πεφωτισμένοι. Ἡ περιφρόνησις, ἡ σκληρότης, ἡ
ἐπιμελῶς ὑποταγμένη πρόληψις πατροπρα-
δότη ῥίπου, ἐπέτρεβεν τοῖς ἐλευθέροις ἀνθρώ-
ποις, ὑπερκείμενοι τοῦ χειρῶν κτος ὄχλου, νὰ
θεραπεύωσι τὴν πολιτικὴν, τὰς τέχνας καὶ τὴν
φιλοσοφίαν. Οὐδεμία ἦτο δυνάμη δικαιλαγῆ τοῦ

πλήθους πρὸς τοὺς κυρίους αὐτοῦ. Τὸ πλήθος
ἐδοῦλε, καὶ ἐν σιγῇ ἐμόχθει, ἀπομακρυνόμενον
ἐπιμελῶς ἀπὸ παντός τὸ ἀνθρώπινον γένος
ἐξευγενίζοντος, ἐπ' ὧμων φέρον καὶ τρέφον τὴν
πεφωτισμένην τάξιν, ὡς ἡ ἐν τῇ γῆ κεκρυμμένη
ρίζα φέρει καὶ τρέφει τὸ ἄνθος. Ἐν τῇ Σπάρτῃ,
ἡ πολιτικὴ αὐτὴ φαίνεται, ἐν ὅλῃ τῇ φοβερᾷ
μεγαλειότητι αὐτῆς. Ἀγέλη κίλιτων τρέφει
διὰ τῶν χειρῶν αὐτῆς τὴν προσφιλεῖ τῷ Ἀπόλ-
λωνι φυλῆν, ἣτις, ἀπυλαγμένη τῶν ταπεινῶν
ἔργων, ἀνευρίσκει καὶ ἀκωλύτως λατρεύει τὴν ἐγ-
κράτειαν καὶ τὴν ἀνδρείαν. Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ καλ-
λονὴ εἰσι προνόμια τῆς φυλῆς ταύτης, προνόμια
ἄτινα ἀπαγορεύει τοῖς Ἑλλῶσι. Γούτους ἐξαχρεῖσαι
κατ' ἀρέσκειαν, διὰ τῆς θανατώσεως δὲ ἀπα-
λάσσεται τῶν κατὰ σύμπτωσιν γεννηθέντων ἐν
τούτοις ἀνδρείων καὶ ὠραίων. Τὰ μεγαλοπρεπῆ
ἔθρα ταῦτα, εἰς αἶμα καταθεδικοκασμένον εἰς τὴν
δουλείαν, εἰσι τέρατα ἐξαφανιστέα. Ἡ Σπάρτη
ἐπανορθοῖ τὰ σφάλματα τῆς φύσεως, ὡς ὁ φρό-
νιμος κηπουρὸς ἀποκόπτει τοὺς περιττοὺς κλά-
δους, εἰς οὓς ἀπεπλανήθη ἡ ἱκμάς τοῦ δένδρου.
Οὕτως ἐβίωσεν ἡ ἀνιλεῖς θωρικὴ πόλις, ἡ σφαλι-
σμένη καθ' ἑαυτὴν, ἐν εἰρήνῃ δὲ ἀπολαύουσα τῆς
ἰσχύος καὶ τῆς δόξης αὐτῆς. Ἐσυρε τοὺς Ἑλλῶ-
τας αὐτῆς ἐπὶ τῶν πεδίων τῆς μάχης, ὡσεὶ πο-
λεμικὰς μηχανὰς, ὑπηρετούσας πάντα ἀγῶνα.
Τούτους δὲ τοὺς ἐσχάτους τῶν δούλων ἤγαγεν
ἐπὶ σφαγῆν πρὸς εἰρωνείαν ἐν Πλαταιαῖς, ὑπὲρ
τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὑπὲρ τῆς σω-
τηρίας τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ ἠπιώτερος νοῦς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, αἱ
νέαι ἰδέαι τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος,
αἱ εἰς τὰς ψυχὰς εἰσδύσασαι, δὲν ἐπιτρέπουσι
πλέον ἄλλην σχέσιν τοῦ πλήθους ἢ τὴν σχέσιν
συμμαχίας σιωπηρᾶς καὶ ὑποταγῆς ἐθελουσίου.
Κατὰ πλάσμα συμβατικόν, ὁ λαὸς φαίνεται μὲν
ὁμιλῶν ἢ προσφερόμενος ἀφ' ἑαυτοῦ, μεγαλο-
πρεπῶς ἢ μεγαλοφυῶς, ἀλλὰ πράγματι κύπτει
εἰς τὴν ὄθησιν νοήμονος τάξεως λογάδων. Ὀ-
λίγοι τινες ἄνθρωποι, σκεπτόμενοι, ὀλόκληρον
ἐν ἔθνος κριστῶσιν ἐνεργοῦν, ὡσεὶ αὐτὸ τοῦτο
ἐσκέπτετο. Ὀλίγοι τινες ἄνθρωποι, αἰσθανόμενοι
καὶ ἀγαπῶντες τὸ μέγα καὶ τὸ καλόν, φέρονται
οὕτως, ὡστε ἐν ἔθνος ὀλόκληρον νὰ προσφέρη-
ται ὁμοίως, ὡσεὶ αὐτὸ τοῦτο ἡδύνατο νὰ ἐννοή-
σῃ τὰς αὐτὰς ἰδέας καὶ νὰ κατέχηται ὑπὸ τοῦ
αὐτοῦ ἔρωτος. Τοιούτων τὸ θαυμασίον τεχνούρ-
γημα τοῦ νεωτάτου πολιτισμοῦ. Τόσση δὲ κέ-
κτηται ἰσχὺν, ὡστε ἀπατᾷ καὶ σαγηνεύει τοὺς
σοφωτάτους αὐτοῦ. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, οἱ λο-
γάδες αὐτοὶ, οἱ τοιούτῳ τρόπῳ ὀδηγοῦντες τοὺς
λαοὺς, διὰ πλάσματος ἀδιακότου, μεθύσκονται
ἐκ τοῦ κατορθώματος αὐτῶν, καὶ μωρῶς φαν-
τάζονται, ὅτι ἀκολούθησιν ἢ συνοδεύουσιν ἐκεί-
νους, οὓς πράγματι αὐτοὶ ὀδηγοῦσιν. Ὁραϊαί
εἰσιν αἱ ἡμέραι αὐταὶ τῆς ἀπάτης, ἐν αἷς ἀπο-

δίδει τις εἰς τὰ πλήθη τὰς εὐγενεῖς ἰδέας, ὅφ'
ὄν ἐμπορεῖται, ἐν αἷς, περιπτύσσων τις φάσμα,
ὑπερήφανος λέγει: Ὁ μέγας λαός! τὸ μέγα
ἔθνος! Ἄλλ' αἱ ἡμέραι αὐταὶ ἀντιπαρέρχονται.

Ὅντως ὑρίστανται, καὶ ἐν τῆς φύσεως αὐτῆς
τῶν πραγμάτων προκύπτουσα, ἀκατάβλητος τις
ἀντίθεσις τοῦ πλήθους πρὸς τὴν πεφωτισμένην
τάξιν. Ἡ τάξις αὐτῆ, μόνον διαρκῶς κατα-
στρατηγουμένη τὸν πολὺν τῶν ἀνθρώπων ὁμι-
λον, παρασύρει αὐτοὺς ἐπὶ τὴν θήραν τῶν πνευ-
ματικῶν ἀγαθῶν, ἄτινα παρ' αὐτοῖς οὐδεμίαν
κέρτηται ἀξίαν. Ἐν ὀνόματι τῆς δικαιοσύνης
ἐξεγείρεται λαὸς τις, μόνον ὅταν τις ὁμιλήσῃ
πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς εὐημερίας του· ὅτε δὲ, νι-
κήσαντα, ἐπαινεῖ τις αὐτόν, ὅτι ἀφωσιώθη ὑπὲρ
τοῦ δικαίου καὶ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, ἐκπληκτος
ἀνακαλύπτει, ὅτι τὴν αὐτὴν ἐννοίαν δὲν ἔχουσιν
αἱ λέξεις αὐταὶ παρὰ τούτῳ καὶ παρ' ἡμῖν, ὅτι
δὲ, χωρὶς νὰ ἐννοῇ τὸν προρομῶντα αὐτόν, τὸν
ἠκολούθει, μόνον ὅπως ἀπολαύσῃ ὅ,τι οὗτος
δὲν δύναται νὰ τῷ δώσῃ. Τοιαῦτα πλάνα κα-
θίστανται τὰ πλήθη δύσπιστα, οὕτω δὲ δύσκολος
ἀποβαίνει ἡ ὀδηγία αὐτῶν, καὶ βραδεία ἡ ἐργα-
σία ὅπως πεισθῶσι. Δὲν ἀργεῖ τὸ πλήθος νὰ
διδῆ, ὅτι ἐξαντλεῖται εἰς τὴν ἐπιδίωξιν ἀγα-
θῶν, ἀλλοτριῶν αὐτῶν ἀπὸ τῆς στιγμῆς δ' αὐ-
τῆς καταρρίπτεται τὸ πλάσμα, τὸ συνέχον τὸ
κράτος τῆς δικαιοσύνης.

Οὕτω διαλύουσα βαθμηδὸν τὴν ἐπὶ τοῦ πλή-
θους ἐπιφρόνη αὐτῆς, ἡ πεφωτισμένη τάξις δὲν
καταλείπει οὔτε τὸν πρὸς νεωτερισμοὺς ἔρωτα
αὐτῆς, οὔτε τὴν πρὸς τὸ ἡγεῖσθαι ἔξιν. Ὡσεὶ
νεκρὰ βασίλισσα, ἀποβάλλει μὲν τὸ κράτος καὶ
τὰ πλοῦτη αὐτῆς, ἀλλ' οὐδεμίαν τῶν ἰδιοτρο-
πιῶν τῆς. Καὶ πῶς ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, καλ-
λιεργουμένη διὰ τῆς σπουδῆς, δύναται ν' ἀπαρ-
νήσῃ τὴν γόνιμον καὶ λαμπρὰν δραστηριότητα,
ἣτις εἶναι αὐτὴ αὐτὴ ἡ ζωὴ αὐτῆς; Πῶς δύνα-
ται νὰ συναινεῖ, ὅπως βασιλεύῃ, ἐν μόνῳ τῷ
κόσμῳ τῶν χμαϊρῶν, καὶ μὴ μεταμορφῶν κατ'
ἀρέσκειαν τὴν πραγματικότητα; Οἱ μεγάλοι
νόες δύνανται ποτε νὰ παύσωσι διορῶντες τὸ
κρεῖττον, αἱ δ' εὐγενεῖς ψυχὴ σπεύδουσαι πρὸς
αὐτό; Οὕτω δὲ, ἐνῶ ἡ κόπωση τοῦ πλήθους
αὐξάνεται, κατὰ λόγον τῶν παραγωγῶν ζομένων
συμπερῶντων του καὶ τῆς διαταρασσόμενης ἡσυ-
χίας του, ἡ δραστηριότης τῆς πεφωτισμένης τά-
ξεως, ἀκατασχέτου ἐν τοῖς πόθοις, καὶ ἔταεὶ
μεταβαλλομένη ἐν ταῖς ἰδέαις, καθ' ἑκάστην
προσέρχεται ἰκετεύουσα τὴν ἀδιαφορίαν αὐτὴν
καὶ ὑποκοντῶσα τὴν χάνωσιν αὐτὴν. Ἐντεῦθεν
ἡ ἐν τῷ πλήθει ὀσμῆρα αὐξουσα ἀπογοήτευ-
σις καὶ ἡ σιγηλὴ ὀργὴ αὐτοῦ. Τὸ θλιβερόν θεά-
μα τοῦτο δικαιοῖ πως ἡμᾶς νὰ εἰπώμεν καὶ περὶ
ὅλου τίνος ἔθνους ὡσεὶ περὶ σώματος, ὑπὸ τῆς
ἀναπτύξεως τῆς ἰδέας ἐξαντλουμένου καὶ τηκαμέ-
νου: ἡ λεπίς τοῦ ξίφους κατέστρεψε τὸν κολοῦν.

Ὅπως προκύψῃ ὠφέλεια ἐκ τῆς δυσαρσεκείας
ταύτης τοῦ λαοῦ, ὅπως καταστῆ καὶ οὗτος τύ-
ραννος, ὅπως ἐκσπάσῃ ἀπὸ τῆς πεφωτισμένης
τάξεως τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων, ὅπως
τῆ ἐπιθάλη σιγῆν καὶ τὴν καταρρίψῃ εἰς ἄφω-
νον δουλείαν, χρειάζεται εἰς ἄνθρωπος ἡ μία εὐ-
καιρία· εἰς ἄνθρωπος, προσφέρων τὴν φιλοδο-
ξίαν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θελήσεως τοῦ
πλήθους· μία εὐκαιρία, συντάσσουσα τὴν δύνα-
μιν τῷ δεσποτικῷ ἔρωτι τῆς εὐημερίας καὶ τῆς
ἀναπαύσεως. Ὑπῆρξαν αἰῶνες, καὶ χώροι, ἐν
αἷς ἤρκεσαν ἢ εἰς θεατρικὸς ἦρωσ, ἢ τινες ἄν-
θρωποι φαυλόθιοι, ὅπως κατορθώσωσι τὴν τοιαύ-
την μεταβολήν, καὶ κρατομήσωσιν ἐν ὅλον ἔθνος.
Τὸ πλήθος, ὅταν διώκῃ αὐθέντην ἢ ἀντιπρόσω-
πον οἰονδήποτε τῆς μωρίας καὶ τοῦ μίσους αὐ-
τοῦ, δὲν εἶναι δύστροπον, ὅπως δὲ τὸν ἀνευρῆ
ἀνακουξῆ ἐπίσης τὰ καθαρὰ καὶ τὰ ἀκάθαρτα
μέρη, ὡς ὁ πραιτωριανός, ἀνασηκώσας τὸ πα-
ραπέτασμα τοῦ μυχοῦ κοιτῶνος, ἀνεκάλυψεν
ἕνα αὐτοκράτορα.

Ὅτε δὲ τὸ ἔργον τῆς ὑποδουλώσεως συνετε-
λέσθη οὕτω, τὸ πλήθος καταλείπει τῷ ἀντι-
προσώπῳ αὐτοῦ τὴν μέριμναν πρὸς διατήρησιν
αὐτοῦ, καὶ ὑποστηρίζει αὐτόν μέχρι ἐσχάτων, ἐν
τῷ ἔργῳ τούτῳ, διὰ τῆς σιωπηρᾶς ἐπιδοκιμα-
σίας αὐτοῦ ἢ διὰ τῶν χειροκροτημάτων του,
καὶ ἄδικος εἰς ὑπερβολὴν ἂν ἦναι, καὶ ἀκόρε-
στος ἂν ἀναδείκνυται: ὅπως χύνη τὸ εὐγενέ-
στατον αἶμα. Τίς δύναται νὰ ἐκφράσῃ τὴν ὀδυ-
νην καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν τῆς πεφωτισμένης
τάξεως, ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ τῆς αἰσχύνης καὶ
τῆς σιωπῆς; Νὰ καταβιβρώσκη τὴν καρδίαν
της, ὡς λέγει ὁ Ὀμηρος, καὶ νὰ ἀλυσοδέσῃ
τὴν διάνοιάν της, νὰ σιωπᾷ, διότι τοιαύτη ἡ θέ-
λησις τῶν μὴ ἱκνῶν νὰ ὁμιλῶσι, νὰ ὑπηρετῇ
μετὰ νοημοσύνης, καὶ εἰς πλήρωσιν τῆς ἐλευ-
νότητος νὰ αἰσθάνηται τὴν ἰδίαν αὐτῆς διά-
νοιαν μαρκαίνουμένην, ἐλλείψει ἀσκήσεως, ταπει-
νουμένην, ἐλλείψει χώρου, καὶ βαθμηδὸν προσοι-
κειομένην τῇ δουλείᾳ, τοιαῦται αἱ σκληραὶ
ὀδύνη, ἃς τὴν πεφωτισμένην τάξιν καταδικά-
ζουσι ν' ἀποτίῃ τὸ ἀσταθὲς τῆς φύσεως αὐτῆς
καὶ ἡ γενναῖοφρων ὀρμὴ τῶν κινήσεών της. Ἄλλ'
ἐν τούτοις τὸ πλήθος, καταγοητευόμενον, βλέ-
πει τὴν ἐργασίαν ἤττον ταρρασομένην, τὰς
ἀγορὰς αὐτοῦ εὐδαιμονεστέρας, τὰς γαίας του
γονιμωτέρας, ἐπιχαίρει δὲ, ὅτι ὑπεχρέωσε τοὺς
ἡγέτας αὐτοῦ νὰ σιγῶσι καὶ νὰ μένωσιν ἐν
ἀδρανείᾳ. Καὶ ὁ τοιοῦτος λαός, ὁ μὴ ἀντιπροσω-
πεύων πλέον ἄλλο τι ἢ τὴν κατωτάτην βαθ-
μίδα τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ ἀποβαλὼν ἐθελου-
σίως τὸ στέμμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ μὴ ἔχων
πλέον θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, πιστεύει, ὅτι εἶναι
εὐτυχῆς, καὶ κυχᾷται ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ αὐτοῦ!

Τί ποιητέον ἐν τούτοις; Πρέπει ν' ἀποζη-
τῶμεν τὴν Σπάρτην καὶ τὴν αὐτῆσαν αὐτῆς

αυστηρότητα, δι' ἧς ἐπὶ ἐπακόσια ἔτη συνέχευε τὸ πλῆθος, ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ, καὶ ἠσφάλισε τῇ διανοίᾳ τὴν ὑπεροχὴν; Μὴ ἐξέλιθωμεν τῶν χρόνων ἡμῶν καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν. Διάγωμεν, ὡς φίλοι τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος, μὴ ζηλεύομεν τὴν τυραννικὴν ἐλευθερίαν τῶν καταπιεστών, μὴ δίδωμεν τὴν δουλείαν φάρμακον τῇ δουλείᾳ· φυλάζωμεν δὲ τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς ἡμῶν καὶ τὰς γενναίας ἰδέας τῶν πατέρων ἡμῶν, οἵτινες τὸ ἀγνώμον πλῆθος τοῦτο ἐκάλεσαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Μὴ σπουδάζωμεν λοιπὸν νὰ ὑποδουλώσωμεν τοὺς κυρίους ἡμῶν, ἐργασθῶμεν δὲ μᾶλλον, ὅπερ οὐχ ἦτο δύσκολος ἐπιβολή, ἵνα καταστήσωμεν αὐτοὺς τούλαχιστον ἀξίους νὰ ὦσιν ἴσοι πρὸς ἡμᾶς. Οἱ Ἐλλώτες ἐκυρίευσαν τὴν Λακεδαιμόνα· ἄς καταστῶσι Λακεδαιμόνιοι, καὶ θὰ δικαιοθῶμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐπαρκῶς ἐξεδικήθημεν.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΤΗΣ ΜΑΓΕΙΡΙΚΗΣ

ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων.
Συνίξις καὶ τῶν ἐτῶν 115.

Ὁ μῦθος τοῦ Προμηθέως ἐν τῇ ἄνω μνησθείσῃ νήσῳ Φακκάφῳ λέγεται ὡς ἑξῆς: Γυνὴ τις γραΐα οἰκοῦσα ἐντὸς τῶν ὑποχθονίων εἶχεν ἐν ἀρχῇ τὸ πῦρ παρ' ἐκείνη. Ταλάγκης δὲ, ὁ Προμηθεὺς, κατελθὼν ἐζήτησε παρ' αὐτῆς μέρος τοῦ πυρὸς ἐκείνου. Εἰς μάτην ὅμως, διότι ἡ γραΐα ἠρνεῖτο. Ὁ Ταλάγκης τότε καταφυγὼν εἰς τὴν ἀπειλὴν, ὅτι θὰ φονεύσῃ αὐτὴν, κατορθοῦν νὰ λάβῃ μέρος τοῦ πυρὸς, συγγρόνως δὲ διδάσκαται παρὰ τῆς γραΐας ποῖοι ἰχθύς μαγειρεύονται διὰ τοῦ πυρὸς καὶ ποῖοι τρώγονται ὠμοί. «Ἐκτοτε, λέγει ὁ μῦθος, ἤρξατο ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐμαγειρεύοντο αἱ τροφαί.»

Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐκθέσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς μαγειρικῆς, τῆς ὁποίας τὴν ἀρχὴν ὁ μῦθος οὗτος τῶν οἰκόντων τὴν Νοτίαν θάλασσαν ὀρθῶς ἀποδίδει εἰς τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ πυρὸς, ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν καὶ ἐκθέσωμεν τὰ δύο εἶδη τῆς παρασκευῆς τῶν τροφῶν διὰ τοῦ πυρὸς, δηλαδὴ τὴν φρεξίαν ἢ ὀπτῆσιν αὐτῶν καὶ τὴν βρασμὸν ἢ τὴν ζέσιν.

Πρὸς βρασμὸν ἀπαιτοῦνται ἀγγεῖα ἐν οἷς βράζομεν. Ἡ ἀγγειοπλαστικὴ ὅμως εἶνε ὀψιμολογία ἐφευρέσει· ἐκ τούτου ἐπιτεταται, ὅτι ἀρχαιοτέρα καὶ ἀρχικὴ μέθοδος εἶνε ἡ ἀπλὴ φρεξίς ἢ ὀπτῆσις τοῦ κρέατος, δηλ. ἡ θέρμανσις αὐτοῦ καὶ μαλάκυνσις ἀμέσως ἐπὶ τοῦ πυρὸς ἢ ὑπὲρ αὐτὸ ἄνευ ἀγγείων. Τοῦτο δ' ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως ἀπολιτίστων τινῶν εἰσέτι ἀνθρωπίνων φύλων, π.χ. τῶν Αὐστραλιανῶν, τῶν κατοίκων τῆς Γῆς τοῦ Πυρὸς, ἄλλων τινῶν τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς φύλων καὶ τῶν Βοσμανῶν τῆς Ἀφρικῆς, οἵτινες ἠγνόουν ὅλως τὸν βρασμὸν καὶ τὴν ἐψῆσιν, ἐστεροῦντο δ' ὅλως καὶ

τῶν σκευῶν πρὸς τοῦτο, ὅταν κατὰ πρῶτον ἐγνώρισαν αὐτοὺς οἱ Εὐρωπαῖοι. Ὁ Λιχτενστάιν δὲ διηγείται περὶ τῶν Βοσμανῶν, ὅτι ἔθετον ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τεμάχια κρέατος ἀμέσως ἐπὶ τῆς διαπύρου τέφρας, οὕτω δὲ πεπασμένα ὑπὸ τέφρας καὶ ἀίματος πεπηγότες, ἡμίκαυστα καὶ ἡμίεθρα, ἀπλήτως κατεβίβρωσκον. Μείζονα πρόσοδον ἐπέσπευον παρὰ τοῖς Αὐστραλιανοῖς, οἵτινες ἐνεπήγνυον τὰ τεμάχια τοῦ κρέατος ἐπὶ βράδων καὶ θέτοντες αὐτὰ ἐπὶ τοῦ πυρὸς ὀπτουν. Οὕτω δὲ τοῦ τρόπου τούτου εἶγον οὕτοι ἐφεύροι καὶ τὸ πρωτόγονον εἶδος τοῦ ὄβελου. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὰ δύο ταῦτα ἀτελέστατα εἶδη τοῦ ὀπτῆν παρήχθησαν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ πυρὸς· πιθανῶς τυχαία τις οἰαδῆποτε εὐτυχῆς σύμπτωσις ἐδίδαξε κατὰ πρῶτον, ὅτι κρέας θερμαινόμενον διὰ τοῦ πυρὸς γίνεται μαλακώτερον καὶ εὐγευστότερον, ἐκ τούτου δὲ ἤρξατο ἔπειτα καὶ ἡ σκόπιμος ὀπτῆσις.

Ἐκ τῆς ὑπεράνω τοῦ πυρὸς ὀπτῆσεως διὰ τοῦ ὄβελου ἀνεπτύχθη καὶ τρίτη μέθοδος, τὸ καλούμενον ὀπτοκάπνισμα. Ὅταν δηλ. τεθῆ κρέας ὑπεράνω μετρίου πυρὸς, ὀπτᾶται συγχρόνως καὶ καπνίζεται, δύναται δὲ τότε νὰ διατηρηθῆ ἐπὶ πολὺ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς τροπικοῖς. Ἡ μέθοδος αὕτη ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ βορείᾳ καὶ νοτίᾳ Ἀμερικῇ, ἐν Ἀσίᾳ, ἐν τῇ Καμπούσα, ἐν Ἀφρικῇ, κατὰ τὸ Ἰνδικὸν Ἀρχιπέλαγος, καὶ εἰς τὰς Πελοπόννησους τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὀκεανοῦ. Τὸ ὀπτοκάπνισμα τοῦ κρέατος κατὰ τινὰ διάλεκτον τῶν βρασιλιανῶν Ἰνδιάνων καλεῖται *houkan*, οὕτω δὲ οἱ Ἰνδιάνοι ἐκάλουν, κατὰ τὰς πληροφορίες τοῦ *Jean de Lery* (ἐν ἔτει 1557) δικτυωτόν τι πλέγμα ἐκ βράδων, ζυλινῆν δηλ. ἐσχάραν, κειμένην ἐπὶ τεσσάρων καθέτως ἐν τῇ γῇ ἐμπεπηγμένων πασσάλων, ἐσχισμένων δικρνοειδῶς κατὰ τὸ ἄνω αὐτῶν ἄκρον. Ἐπὶ τῆς ἐσχάρας ἐτίθετο τὸ κρέας, κάτωθεν δ' ἠνάπτετο ἡ πυρὰ πρὸς ὀπτοκάπνισιν. Ἐκ τούτου καὶ οἱ γάλλοι κυνηγοὶ τοῦ Ἁγίου Δομίγγου, οἵτινες μετεχειρίζοντο τὴν αὐτὴν μέθοδον, ἐκλήθησαν *houkaniers*, βραδύτερον δὲ εἰδικῶς παρὰ τοῖς Ἰσπανοῖς ὠνομάσθησαν οὕτως οἱ πειραταὶ τοῦ Ὀκεανοῦ.

Ὅτι δὲ τὸ ὀπτοκάπνισμα ἦτο ἐν χρήσει καὶ παρὰ τοῖς παλαιτάτοις λαοῖς τῆς Εὐρώπης δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ μέχρι σήμερον διατηρουμένου ἐν χρήσει *καπνίσματος* τοῦ κρέατος, ὅπερ δὲν εἶνε τι ἄλλο εἰμὴ τελειοποιηθεῖσά τις μέθοδος τοῦ ὀπτοκάπνισματος.

Πέμπτη μέθοδος ὀπτῆσεως πολὺ τελειότερα τῆς διὰ τοῦ πρωτογόνου ὄβελου καὶ μείζονος ἐκείνης σημασίας, διότι ἐξ αὐτῆς ἐγένετο ἡ μετὰ τὰς εἰς τὸν ἰδίως βρασμὸν, εἶνε ἐκείνη δὲ ἡ ὠρυττον λακκίσκον ἐν τῇ γῇ, ὑπεστράννον αὐτὸν διὰ φύλλων (π.χ. ἐν τῇ Πολυνησίᾳ), ἐθε-

τον ἐντὸς τὸ κρέας ἢ τὴν φυτικὴν τροφήν, ἐκάλυπτον τὸν ὄβελον ἐκ νέου διὰ χλωμάτος, ὑπεράνω δ' αὐτοῦ ἠνάπτουν πυρὰν. Ἡ μέθοδος αὕτη τοῦ ὀπτῆν τὸ κρέας ἐν ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, ἐν τοῖς πρωτογόνοις, οὕτως εἶπειν, τούτοις κλιβάνοις, ἦτο ἐν χρήσει (ἐξαιρουμένων πολλῶν ἄλλων λαῶν) παρὰ τοῖς ἐκλειοπίοις νῦν Γκουάγκοις τῶν Καναρίων νήσων καὶ τοῖς Αὐστραλιανοῖς. Ἐπὶ δὲ καὶ σήμερον μετεχειρίζονται ἐνίοτε τὴν μέθοδον ταύτην ἐν Σαρδηνίᾳ.

Διὰ τοῦ πέμπτου ὅμως τούτου τρόπου τῆς ὀπτῆσεως ὀπτᾶτο τὸ κρέας, ὡς εἶκός, ἄνω μὲν ἰσχυρότερον, πρὸς τὰ κάτω δὲ ἀσθενέστερον. Τὸ κακὸν τοῦτο ἐβελτιώθη διὰ τῆς ἑκείνης μεθόδου, δι' ἧς ἔθετον ἐν αὐτῷ τῷ βόθρῳ, ὀπὸ καὶ ἄνωθεν τοῦ κρέατος, λίθους διαπύρους, δι' ὧν ἐπετυγχάνετο ἡ ἐξίσου ὀπτῆσις αὐτοῦ. Ἡ βελτιώσις αὕτη τῆς διὰ λίθων ὀπτῆσεως, ὅπως ὀνομάζω αὐτὴν, ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς νησιώταις τῆς Νοτίας Θαλάσσης, τοῖς Μπαδασκάρνοις, τοῖς βορείοις καὶ νοτίοις Ἀμερικανοῖς, πολλοῖς Αὐστραλιανοῖς, καὶ σήμερον δ' ἐνίοτε παρὰ τοῖς Βεδουνοῖς.

Ἐνίοτε ἐν Ἀφρικῇ οἱ αὐτόχθονες καθαιρούσι μεγάλην τινὰ μυρμηκίαν, φονεύουσι τοὺς μύρμηκας, εἶτα δὲ διὰ πυρὸς πυρακτοῦντες τοὺς πλίνους τοίχους τῆς φρεξῆς ἐμβάλλουσι μεταξὺ αὐτῶν, ὡς ἐν κλιβάνῳ, τὰς κωλὰς τῶν ῥινοκέρων πρὸς ὀπτῆσιν. Τοῦτο δὲ εἶνε τυχαῖος τρόπος καὶ οὐχὶ διάφορος κατ' ἀρχὴν τοῦ προπεριγραφέντος, ὅπως καὶ οἱ ἡμέτεροι κλιβάνοι δὲν εἶνε τι ἄλλο εἰμὴ οἱ ἔμμονοι οἰκοδομηθέντες «πρωτόγονοι ἐγγεῖοι κλιβάνοι».

Ἡ ἀνάπτυξις λοιπὸν τῆς ὀπτῆσεως ἢ φρεξῆς διέτρεψεν πέντε βαθμίδας. 1) Τὴν ὀπτῆσιν ἐντὸς τῆς τέφρας. 2) Τὴν ὀπτῆσιν διὰ τῶν πρωτογόνων ὄβελων. 3) Τὸ ὀπτοκάπνισμα. 4) Τὴν ὀπτῆσιν ἐν γηίνοις κλιβάνοις. 5) Τὴν διὰ λίθων ὀπτῆσιν.

Μείζονος διαφέροντος τῆς διὰ βραχέων ἰχνογραφείσης ἐνταῦθα ἀνεπτύξεως τῆς ὀπτῆσεως εἶνε ἡ ἱστορία τοῦ ἰδίως βρασμοῦ, ἧτις κατὰ τὰ διάφορα αὐτῆς τμήματα θέλει ἐκτυλίξῃ πρὸ

1. Καὶ οἱ χωρικοὶ καὶ ποιμένες τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ τῆς Στερεᾶς, ὀπτουν πρότερον καὶ ὀπτῶσιν ἐνίοτε καὶ σήμερον τὸ κρέας κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον: Σφάζοντες τὸ ζῷον καὶ ἀφαιρούντες τὴν ἐντόσθα αὐτοῦ σπλάγγνα περιλείφουσι τὸ μὴ ἀποδερνὸν δέρμα διὰ πηλοῦ, οὕτω δὲ περιχερισμένον βίπτουσιν ἐν λάκκῳ πρότερον πυρακτοῦντι δι' ἰσχυρὰς πυρὰς, ἐπιβίπτουσι δ' ἄνωθεν αὐτοῦ γῶμα ἰπποσωρεύουσι καὶ τὴν ἀπομείναν ἀνθρακίαν. Μετὰ δύο δὲ ἢ τρεῖς ὥρας ἰσχυρῆς ἀφαιροῦσι μόνον τὸ εὐφαίτερον δέρμα μετὰ τοῦ πηλοῦ. Τὸ κάτωθεν κρέας εἶνε ἐντελῶς ἐψημένον ὡς ἐν κλιβάνῳ. Οὕτως ἐπίσης τρώγουσι καὶ οἱ κυνηγοὶ τοὺς σκολόπακας (μυκίστας), ἐμβέροντες αὐτοὺς μετὰ τῶν πτερόν ἐν ὕδατι καὶ κατακωνδύοντες ἐν θερμῶσιν. Πόθεν ὅμως κατάγεται ἡ καταφανὴς τελειότερα αὕτη μέθοδος τῆς ὀπτῆσεως; Μὴ συγγενέουσα οὐδαμῶς μετὰ τῆς κατὰ τὴν Ὀμηρικὴν ἐποχὴν καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους ὀπτῆσεως ποτε ἔλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐκ τινῶν φύλων; Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος ἀφίεται εἰς τὰς ἐρεῖνας τοῦ μέλλοντος χρόνου. Σπ. Μ.

ἡμῶν ἀπροσδοκῆτους ἀνακαλύψεις καὶ συμπεράσματα.

Ἡ τέχνη τοῦ βράζειν ἐν χύτρᾳ, τόσῳ εὐνόητος τανῦν φαινομένη, εἶνε τὸ ἄκρον μακρῆς σειρᾶς διαφορῶν βαθμῶν ἀναπτύξεως, ἧτις βραδέως καὶ συνεχῶς, ἄνευ ἀλμάτων καὶ σπουδῆς, διὰ μικρῶν παραλλαγῶν βαθμῶν τελειοποιουμένη, ἐφθασε τέλος εἰς τὴν τελείαν τοῦ τανῦν ἐν χύτρᾳ βρασμοῦ ἀνάπτῃν καὶ προὐκάλεσεν ἐκ τούτου τὴν ἀνάπτῃν τῆς βιομηχανίας καὶ τέχνης. Τοῦτο δὲ θέλωμεν ἰδεῖ εὐθὺς κατωτέρω.

Ὁ βρασμὸς προήλθεν ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ὀπτῆσεως, ἐν ἀπεκάλεσα ὀπτῆσιν ἐν λακκίσκῳ γηίνῳ. Εἶδομεν δὲ πῶς παρέθετον διαπύρους λίθους πρὸς ὁμοιοβαθμῶν ὀπτῆσιν τοῦ κρέατος. Ἐκ τούτου παρήχθη ἡ ἀτελεστερὰ μέθοδος τοῦ βρασμοῦ, ἡ διαδεδομένη κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἧτις καλεῖται *βρασμὸς διὰ λίθων* ἐν τῇ ἀνθρωπολογίᾳ. Πρὸς διασάφισιν δὲ τοῦ διὰ λίθων βρασμοῦ τούτου ἀνακοινῶ ἐνταῦθα τὰς παρατηρήσεις αὐτόππου παρατηρητοῦ.

Ἐν τῇ βορείᾳ Ἀμερικῇ ὑπάρχει φύλον τι Ἰνδιάνων ὀνομαζόμενον Ἀσινιθόιν· ἡ λέξις αὕτη Ἰνδιστὶ σημαίνει «οἱ ἐψόντες διὰ λίθων»· οἱ Ἰνδιάνοι λοιπὸν οὗτοι, κατὰ τὸν *Καλιτῆρον*, ἐξ ἰδίας παρατηρήσεως περιγράφοντα τὰ ἦθη αὐτῶν, ὀρίσσοσιν ἐν τῇ γῇ λάκκον ἐπιμήκη· ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτοῦ πιέζουσιν ἱκανῶς μακρὸν τεμάχιον τοῦ προσφάτως ἀποδερνέντος δέρματος τοῦ βρασθησομένου ζώου· ἐν τῷ οὕτω δ' ἐνδεδυμένῳ ἔσθωθεν καὶ ὑδατοστεγῇ λάκκῳ ἐπιχέουσιν ὕδωρ καὶ βίπτουσι τὸ κρέας ἐντὸς. Ἐπὶ παρακειμένης δὲ πυρᾶς πυρακτοῦντες λίθους βίπτουσιν αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ βόθρου, μέχρις οὐ ἀναβράσῃ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ κρέας ἐψηθῇ. Ἡ ἀκάθαρτος αὕτη μέθοδος εἶνε κατὰ τὸν *Καλιτῆρον* «ἀνεπιτηθεῖα καὶ χρονοτριβής». Ὅταν δὲ οἱ Ἀσινιθόιν ἐγνώρισαν παρὰ τῶν Εὐρωπαίων τὰς χύτρας παρητήθησαν τῆς μεθόδου ταύτης, ἐξαιρουμένων, ὅπως λέγει ὁ *Καλιτῆρος*, «τῶν δημοσίων ἐορτῶν, καθ' ἃς ἀρέσκονται φαίνεται, ὅπως καὶ ἄλλα μέλη τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας, νὰ διατηρῶσι καὶ διακωνίζωσι τὰ πάτρια αὐτῶν ἔθιμα». Μόνον παρὰ τοῖς Αὐστραλιανοῖς δὲ, τοῖς οἰκοῦσι παρὰ τὸν κάτω Μουράυ, παρατηρήθη, ὅτι ἀντὶ οὗτοι νὰ ἐπενδύωσι τὸν βόθρον διὰ δέρματος, ἤλειπον αὐτὸν διὰ λάσπης. Τὴν κατωτάτην ταύτην βαθμίδα τοῦ διὰ λίθων βρασμοῦ ἀποκαλῶ πρὸς διάκρισιν *βρασμὸν διὰ λίθων ἔγγειον*.

Ἐν βῆμα περαιτέρω ἐγένετο ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἔπαυσαν νὰ ὠρύσσωσι λάκκους πρὸς ἐψῆσιν τοῦ κρέατος. Ἐκρέμων τότε τὸ δέρμα ἀίχνη ἀγγείου ἀπὸ τῆς ἠνωμένης κορυφῆς τεσσάρων πασσάλων, ἐντὸς τοῦ ἐδάφους ἐμπεπηγμένον, ἔθετον ἐντὸς ὕδωρ, κρέας καὶ διαπύρους λίθους, οὕτω δὲ, φειδόμενοι τοῦ κόπου τῆς ὀρύξεως, ἐπεράτουν τα-

χύτερον καὶ τὴν ἐψησιν. Ἡ μέθοδος αὕτη ἦτο ἐν χρήσει μεταξὺ τῶν Ἰνδιάνων τοῦ Σιούξ ἢ Δακοτά, οἵτινες εἶνε στενοὶ σιγγενεῖς τῶν Ἀσσινοβόιν. Μετεχειρίζοντο δὲ μάλιστα οὗτοι, ὅταν ἐγνωρίσθησαν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν, τελειότερον τινα βαθμὸν ἐψήσεως διὰ λίθων, ὃν ἀναφέρουμεν εὐθὺς κατωτέρω, ἀλλὰ διηγοῦντο προσέτι κατὰ παράδοσιν, ὅτι οἱ πατέρες αὐτῶν ἐξήσκειον τὴν διὰ λίθων ἐψησιν. Ὅτι δὲ ἡ μέθοδος αὕτη ἦτο ἐν χρήσει καὶ ἐν Ἀσίᾳ παρὰ τοῖς Ὀστιάκοις, τοῖς Τραχνδοκοριακοῖς καὶ τοῖς ἀρχαίοις Σαίθικις, ἐξάγεται μετὰ μεγάλης πιθανότητος ἐκ τῶν κατωτέρω ἀναφερομένων διηγήσεων.

Ἡ τελειοτάτη μέθοδος τῆς διὰ λίθων ἐψήσεως παρήχθη ὡς ἐξῆς. Πολλὸν χρόνον πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῶν ἐξ ἀργίλλου ἀγγείων, μετεχειρίζοντο οἱ ἄνθρωποι ὡς τοιαῦτα τὰ κελύφη σικουσιδῶν ἢ πεπονσιδῶν κερπῶν, ὅπως τανῦν καθ' ὅλην τὴν Ἀφρικὴν καὶ νῦν ἐτι μετεχειρίζονται τὰ *καλαθάσια* (κελύφη τῶν σικουσιδῶν κερπῶν τοῦ δένδρου *Crescentia cujete*) ἢ τὰ κελύφη τῶν κοκκοκαρύων ἢ καὶ αὐτὰ τὰ λέπη τῶν εὐμεγέθων ὠπῶν τῶν στρουθοκαμήλων. Βραδύτερον κατεσκευάσθησαν κατὰ μικρὸν κοφινοειδῆ ἀγγεῖα ἐκ ριζῶν καὶ εὐκάμπτων κλάδων, τόσῳ στενωῶς συνυρασμένων, ὥστε οὐδὲως τὸ ὕδωρ διήρχετο δι' αὐτῶν. Τοιαῦτα π.χ. χύτραι ἐκ τῶν ριζῶν τῆς ἐλάτης, πυκνῶς πεπλεγμένων, κατεσκευάζοντο πρὸ ὀλίγων ἐπι ἐτῶν ὑπὸ τινῶν φύλων Ἰνδιάνων τῆς βορείας Ἀμερικῆς, ἐπι καὶ σήμερον δὲ τοιαῦτα ἔχουσιν οἱ Βατοχουάνοι καὶ οἱ Κάπροι τῆς μεσημβρινῆς Ἀφρικῆς. Ὅμοια τέλος σκευὴ κατεσκευάζοντο ἐκ συρραπτομένων φλοιῶν δένδρων ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, ἐκ σπαθῶν φοινίκων ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀφρικῇ, ἐκ κεκομμένων καλάμων θαμβούσης ἐν Ἰνδία καὶ τῷ Ἰνδικῷ ἀρχιπελάγει, τέλος δὲ ἀπανταχοῦ ἐκ ξύλου κοιλινομένου ἐν μέσῳ χυτροειδῶς.

Ἀντὶ λοιπὸν νὰ βράζηται τὸ κρέας διὰ λίθων ἐν τῷ βόθρῳ ἢ ἐν τῷ δέρματι, προετιμήθησαν τὰ εὐρυχωρότερα καὶ διαρκέστερα ξύλινα ἀγγεῖα, ὅπως ἐν αὐτοῖς ρίπτωνται οἱ διάπυροι λίθοι. Τὸ ἀνώτατον δὲ τοῦτο εἶδος τῆς ἐψήσεως ἦτο καθ' ἅπαντα τὰ μέρη τῆς γῆς διαδεδομένον, π.χ. ἐν τῇ μεσημβρινῇ περαλίᾳ καὶ καθ' ὅλον τὸ βορρῆιον ἡμισυ τῆς βορείας Ἀμερικῆς, παρὰ τοῖς Ἰνδιάνοις καὶ τοῖς Ἑσκιμῶ, καὶ ἐν Ἀσίᾳ παρὰ τοῖς Καμπατσιανοῖς, οἵτινες διετήρησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν διὰ λίθων ἐψησιν ἐντὸς ξυλίνων σκαφῶν καὶ μετὰ τὴν γνωριμίαν τῶν μεταλλίνων χυτρῶν ὑπὸ τῶν Ρώσων, διότι ἐνόμιζον, ὅτι αἱ τροφαὶ κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον μαγειρευόμεναι ἐγίνοντο εὐγευστότεραι. Διὰ λίθων ἐβράζον καὶ οἱ Νορσελανδοὶ καὶ πολλοὶ νησιῶται τῆς Πολυνησίας, οἷοι οἱ Ταχιτοί, οἱ Ἀναμουάκα, οἱ Χουαχίνια, οἱ οἰκοῦντες τὰς νή-

σους τῆς Μαρκησίας κ.τ.λ. Καὶ οἱ κάτοικοι δὲ τῆς Γαλλίας, κατὰ τὰς εἰκασίας τοῦ *Oscar Peschel*, κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἡ τάρανδος ἐπλανάτο εἰσῆτι παρὰ τὰ Πυρηναῖα ὄρη, δηλ. πρὸ πολλῶν αἰώνων, ἐβράζον τὴν τροφήν αὐτῶν διὰ λίθων, ὅπως εἰκάζωμεν ἐκ τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν, αἵτινες ἐγένοντο ἐν Γαλλίᾳ εἰς τὸ μέρος *Perigord* τοῦ διαμερισματος τῆς Δορδόγνης ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ καλούμενῳ *Cro-Magnon*. Λείψανα μάλιστα τῆς παναρχαίας ταύτης μεθόδου εὐρέθησαν ἐν Εὐρώπῃ καὶ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα. Οὕτως ὁ Λινναῖος κατὰ τὴν διάσημον αὐτοῦ λαπλανδικὴν περιήγησιν ἐν ἔτει 1732 παρετήρησεν ὅτι τὸ φινικῶν ποτὸν τὸ καλούμενον *λυόρα* ἐν τῇ ἄνω Βουθλανδίᾳ παρασκευάζεται ὅπως πᾶς ζῦθος, ἀλλὰ δὲν βράζεται, διότι ἀντ' αὐτοῦ ρίπτωνται ἐντὸς πεπυρακτωμένοι λίθοι. Ἐν Ἰρλανδίᾳ δ' ἐρρίπταντο ἐπι περὶ τὸ ἔτος 1600 διάπυροι λίθοι πρὸς θέρμανσιν τοῦ γάλακτος. Κατὰ δὲ τὸν Ἐδουάρδον Τυλῶρ ἡ μεγάλη πληθὺς τῶν περιασβεστωμένων λίθων, οἵτινες εὐρέθησαν ἐν Εὐρώπῃ περὶ τοὺς τόπους ἐνθά ἦσαν αἱ πανάρχαιαι κατοικίαι, ἐχρησίμευσαν πιθανότατα πρὸς ἐψησιν τροφῶν ἐκ τούτου δ' ἔλαβον καὶ τὸ ἀσβεστώδες αὐτῶν περικάλυμμα.

Ἄλλ' ἐπειδὴ πάντα τὰ ἄνω μνησθέντα εἶδη τῆς διὰ λίθων ἐψήσεως ἦσαν κοπιωδέστατα, γεννάται ἐνταῦθα ἡ ἀπορία: δὲν ἠδύνατο ἄρα γε τότε οἱ ἄνθρωποι νὰ θέσωσι τὸ κρέας μεθ' ὕδατος ἐντὸς ἀγγείου ἀμέσως ὑπεράνω τοῦ πυρός, ὅπως πράττωμεν σήμερον; Ἀλλὰ γνωρίζομεν, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ἐκεῖνα δὲν συνίσταντο ἐξ ἀφλέκτων οὐσιῶν, ἀργίλλου δηλ. εἴτε μετάλλου. Πρὶν ἢ λύσωμεν ἡμῶς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐκτελέσωμεν τὸ ἐξῆς ἀπλοῦν καὶ διδακτικώτατον πείραμα. Κάμψωμεν πρὸς τὰ ἄνω τὰ χεῖλη χαρτίου τετραγώνου, σχηματίζοντες εἶδος σκάφης, χύσωμεν ἐντὸς ὕδωρ, εἴτα δὲ θέσωμεν αὐτὸ ὑπεράνω φλογὸς λύχνου. Ἡ φλὴξ περιλείχει τὸν χάρτην χωρὶς νὰ καύσῃ αὐτὸν, τὸ δὲ ὕδωρ ἀρχεται βράζον. Ὅμοίως ταῦτα συμβαίνουναι καὶ ἂν ἡ χύτρα ἡμῶν εἴνε ἐκ δέρματος. Τέλος δυνάμεθα νὰ βράσωμεν καὶ διὰ κυτίου ἐκ λεπτοῦ ξύλου. Εὐνόητον ἡμῶς εἶνε, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἰσι βραχυχρόνια καὶ ὅτι δύνανται νὰ διατηρηθῶσι μέχρι ἑαυτοῦ τινος μόνον, ἰδίως δὲ ὅταν δὲν ἐπιτίθενται ἀμέσως ἐπὶ τῆς φλογός, ἀλλ' ἐπὶ τῆς θερμότητος τῆς κορυφῆς αὐτῆς ἢ ἄνω τῆς πυρᾶς τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ πρώτη λοιπὸν πρόοδος, ἡ γενομένη ἀπὸ τῆς διὰ λίθων ἐψήσεως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἦτο ἡ ἐπίθεσις τοῦ ἀγγείου ἀμέσως ὑπεράνω ἢ ἐντὸς τοῦ πυρός. Τὰ ἀγγεῖα ἡμῶς ταῦτα ἦσαν τὰ μετὰ τοῦ νῦν ἐν χρήσει πρὸς τὸν διὰ λίθων βρασμόν, δηλ. τὸ ἐπὶ τῶν πασσάλων κρεμάμενον

δέρμα τοῦ ζῦθου καὶ τὰ ξύλινα ἀγγεῖα. Ὅτι δὲ δὲν διηγοῦμαι ὑμῖν μύθους ἀποδεικνύουσιν αἱ διηγήσεις τῶν περιηγητῶν. Ὁ Γεώργιος Βούχαναν ἀναφέρει περὶ τῶν κατοικῶν τῶν νήσων Ἑβροῖδων ἐν ἔτει 1528 τὰ ἐξῆς: «Οἱ ἄνθρωποι τῶν νήσων τούτων εἰσὶν ὀλιγαρκεῖς, ὅπως οἱ τῶν ἀρχαίων χρόνων, περὶ τὰς τροφὰς αὐτῶν, τὰ ἐνδύματα καὶ πάντα τὰ οἰκιακά σκευή. Διὰ τῆς θήρας καὶ τῆς ἀλιείας προσπορίζονται τὸ πρὸς τροφήν αὐτῶν κρέας. Τὸ κρέας δὲ βράζουσι μεθ' ὕδατος ἐν τῇ κοιλίᾳ ἢ ἐν τῷ δέρματι τοῦ σφαγέιτος ζῦθου, ἐνίοτε δὲ μόνον ἐπὶ θήρας τρώγουσιν αὐτὸ ὠμὸν, ἐκπιέζοντες τὸ ἐντὸς αὐτοῦ περιεχόμενον αἷμα. Οἱ Ὀστιάκοι τῆς Σιθηρίας ἐβράζον τὸ αἷμα ἐν τῇ γαστρὶ τοῦ ζῦθου. Ταῦτο ἐπραττον καὶ οἱ Κορθῶν, ὅτι ὅταν δὲν εἶχον λέβητας συνείθιζον νὰ βράζωσι τὸ κρέας ἐν τῇ ἰδίᾳ δορᾷ τοῦ θυσιασθέντος ζῦθου.»

Παρὰ τοῖς αὐτοῖς Ὀστιάκοις, οὓς εἶδομεν ἐνταῦθα βράζοντας διὰ τοῦ δέρματος τὸ κρέας, ἀναφέρει ὁ Ὀλλανδὸς πρεσβευτὴς *Ysbraud Ides* ἐν ἔτει 1710, ὅτι εἶδε λέβητας ἐκ συνερόχων δερμάτων βοῶν ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐβράζον τροφὰς, θέτοντες αὐτοὺς ὑπεράνω τῶν διαπύρων ἀνθρώπων, οὐχὶ δὲ ἐπ' αὐτῆς τῆς φλογός τῆς πυρᾶς. Ὁ *Mackenzi* διηγεῖται περὶ τινος φύλου Ἰνδιάνων, οἰκοῦντος παρὰ τὰ πετρώδη ὄρη τῆς βορείας Ἀμερικῆς, ἐγγὺς τῷ Εἰρηνικῷ ποταμῷ, ὅτι πρὸς ἐψησιν διὰ λίθων μετεχειρίζοντο κοφίνους πεπλεγμένους ἐκ τῆς ριζῆς τῆς ἐλάτης, «ἀλλ' εἶχον καὶ χύτρας ἐκ φλοιῦ ἐλάτης, ἃς ἐκρέμων ἐν ἰκανῇ ἀποστάσει ἄνω τοῦ πυρός, ὅπως θερμαίνονται μὲν, μὴ προσβάλλωνται δὲ ὑπὸ τῶν φλογῶν. *Miar* ἐπίσκοπος ἐργασία, προσθέτει ἐνταῦθα ὁ *Missionaire*. Οὕτω βράζονται τανῦν τροφαὶ καὶ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀφρικῇ ἐντὸς σπαθῶν φοινίκων. Οἱ κάτοικοι τῆς Σουμάτρης καὶ οἱ Στιένσιοι τῆς Κομβόδας βράζουσι τὴν ἐρυζαν αὐτῶν ἐντὸς κεκομμένων τεμαχίων βαμβούσης. Εἰς τὰς νήσους τοῦ Ραδάκ βράζουσιν ἐντὸς τῶν κελυφῶν τῶν κοκκοκαρύων, ὅπως καὶ ἐν Ταχιτί, κατὰ τὰς εἰδήσεις τοῦ *Co k*.

Ἀλλὰ τὰ ἀγγεῖα ταῦτα δὲν ἀντείχον ἐπὶ πολλὸν κατὰ τοῦ πυρός. Πῶς λοιπὸν ἠδύνατο νὰ προφυλάξωσιν αὐτὰ τῆς εὐκόλου καύσεως; Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου ἔφερον εἰς πρόοδον, ἀπλὴν μὲν κατὰ τὸ εἶδος αὐτῆς καὶ πολλὴ πρὸς τὴν προτέραν μέθοδον πλησιάζουσαν, ὡς φαίνεται ἡμῖν σήμερον, ἀλλὰ μεγάλην καὶ σπουδαίαν διὰ τὰς συνεπείας αὐτῆς. Ἐὰν ἤλει-

1. Ἰσομνηστικὸν ἐνταῦθα τὸ καλούμενον παρ' ἡμῶν τσοκάλι τοῦ Νταγκλη, ὅστις ἐπὶ ἐπαναστάσεως ἐβράζεν ἐντὸς τοῦ στομάχου τοῦ φονεθέντος ζῦθου τὴν τροφήν, καὶ ὅστις, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔκφρασιν, ἔρωσε μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὸ τὸ τσοκάλι, ὡς ἐπιδόριον.

πον τότε κύκλω τὰ καλαθοειδῆ καὶ ξύλινα ἀγγεῖα διὰ πηλοῦ, βεβαίως ἤθελον προφυλάξει ταῦτα ἀπὸ τῆς διαβρωτικῆς τοῦ πυρός δυνάμεως: ταύτην λοιπὸν τὴν μικρὰν βελτίωσιν, ἥτις τάχιστα κατ' ἀνάγκην ἤθελε φέρει νέαν τινα μέγρι τοῦ νῦν ἄγνωστον τέχνην, ἐπέφερον καὶ οἱ τότε ἄνθρωποι ἐπὶ τῶν μαγειρικῶν αὐτῶν σκευῶν. Ἐν ἔτει 1503 ὁ πλοίαρχος *Gonneville* ἀπέπλευσεν ἀπὸ Ὀμφλέρης, πόλεως τῆς Γαλλίας, καὶ προσωρμίσθη εἰς μεσημβρινὴν τινα περαλίαν τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, πιθανῶς ἐν Βορραλίᾳ. Ἐκεῖ εὗρε λαόν τινα ἡμερον, ζῶντα ἀπὸ θήρας, ἀλιείας καὶ μικρᾶς τινος γεωργίας. Ὁ πλοίαρχος οὗτος περιγράφει τοὺς ψιθίνους καὶ δερματίνους αὐτῶν χιτῶνας, εἰκονίζει τὰ διὰ πτερῶν κοσμήματα αὐτῶν, τὰ τόξα καὶ τὰ βέλη, τὰς ψιθίνους αὐτῶν κλίνας, τὰς κώμας, 30—40 τὸν ἀριθμὸν, τὰς ἐκ πασσάλων καὶ δρυφράτων ὠκοδομημένας καλύβδας καὶ τὰ τοιαῦτα, εἴτα δὲ λέγει: «Τὰ οἰκιακά αὐτῶν σκευὴ εἰσὶ ξύλινα, καὶ αὐτὰ ἐτι αἱ χύτραι τοῦ μαγειρείου, αἵτινες εἶνε κεκαλυμμέναι ὅσον τὸ πάχος μεγάλου δακτύλου ὑπὸ ἀργίλλου, κωλυούσης τὸ πῦρ τοῦ νὰ κατακαύσῃ αὐτάς.»

Ὅτι δὲ ἡ διὰ τῶν λόγων τούτων τοῦ πλοίαρχου ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας τῶν λόγων ἡμῶν δὲν εἶνε γεγονὸς μεμονωμένον, ἀλλ' ἀνάγεται εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐκείνην τῆς μαγειρικῆς τέχνης κατάστασιν, ἀπαδείχθη καὶ διὰ τῶν παλαιῶν ἀνθρωπολογικῶν ἐρευνῶν περὶ τῆς γενέσεως τῆς ἀγγειοπλαστικῆς. Πρῶτος δὲ ὁ Γογοῦετ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα ἀπερήνατο, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἤχθησαν εἰς εὐρεσιν τῆς ἀγγειοπλαστικῆς, ἀλείφοντες τὰ εὐφλεκτα αὐτῶν ἀγγεῖα δι' ἀργίλλου πρὸς προφυλάξιν, μέχρις οὐ εὗρον ὅτι καὶ μόνη ἡ ἀργίλλος ἤρκει ἕκαστε δὲ μόνον διὰ ταύτης ἐπλάττον τ' ἀγγειώδη σκευή. Ἡ γνώμη αὕτη ὑπεστηρίχθη διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ *Price*, τοῦ *Squier* καὶ *Davis*, τοῦ πρίγκηπος *Maξimilian* ἐκ *Neuwied*, τοῦ *Kimm* καὶ τοῦ *Gar' Rau*. Ἐκ τῶν ἐρευνῶν δὲ τῶν ἀνδρῶν τούτων προέκυψεν, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἀτελῆ βαθμίδα τῆς ἀγγειοπλαστικῆς, οἷα π.χ. καὶ ἐν ἱστορικοῖς ἐπι χρόνοις ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν νήσων *Φίδσχι* ἢ *Βίτι* τῆς *Νοτίου* *θαλάσσης* ὑπὸ τῶν προωδευομένων εἰς τὸν πολιτισμὸν Ἰνδιάνων τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ ἀλλαχοῦ, δὲν ἐπλάττοντο τὰ σκευὴ διὰ τῆς χειρὸς, οὔτε διὰ τοῦ ἀγγειοπλαστικοῦ τήνου, ἀλλ' ἐμορφούντο χρισμένης τῆς ἀργίλλου ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν κελυφῶν τῶν καρπῶν ἢ τῶν πεπλεγμένων κοφίνων, ἢ ἀλειφομένης καὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν ἐπιφανείας: τὰ σκευὴ δὲ ταῦτα ἐξηραίνοντο κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ἥλιον, ἢ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐτίθεντο ἐπὶ τοῦ πυρός. Κατ' ἀμφοτέρως ταύτας τὰς περιπτώσεις τὰ κελύφη καὶ τὰ ξυλώδη μέρη ἐκείοντο, ἔμνε δὲ

τὸ ἄπλοῦν πῆλινον σκεῦος, φέρον ἐπ' αὐτοῦ τὰς ἐντυπώσεις τοῦ ξυλίνου πλέγματος, αἵτινες ἐκύκλουν τὸ ἀγγεῖον ὡς σύμμετρος διακόσμησις. Ὅταν δὲ βραδύτερον ἐπικύσαν μεταχειριζόμενοι τύπους καλαθίων, ἐπλαττον δὲ τὰ ἀγγεῖα μόνον διὰ τῆς χειρὸς, ἀπειμιμούντο εἰσέτι τὰ ἀρχαῖα κοσμήματα τῶν ξυλίνων πλεγμάτων, χαράσσοντες διὰ τῶν ὀνύχων τῶν δακτύλων ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῶν ἐπιφανείας πλεκτὰς ἐντυπώσεις. Οὕτως ἐξηγουῦνται οἱ πλεκτοὶ καλλωπισμοὶ οἱ ὑπάρχοντες ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων ὑδριῶν καὶ σκευῶν. Ὁ French μάλιστα, ἀκολουθήσας τὴν μέθοδον ταύτην, κατῴρθωσε νὰ κατασκευάσῃ σκεῦη ὅλως ὅμοια μετὰ τῶν ἀρχαίων ἀγγείων καὶ τῶν κοσμημάτων αὐτῶν.

Ἡ σειρά λοιπὸν τῆς ἀναπτύξεως τῶν χυτρῶν ἦτο ἡ ἐξῆς: Ἐκ τῶν ἁπλῶν εὐκαύστων κελυφῶν τῶν καρπῶν καὶ τῶν ξυλίνων ἀγγείων μετέβησαν εἰς τὴν κατασκευὴν ξυλίνων ἀγγείων περιακλιμαμένων ὑπὸ ἀργίλλου, εἶτα δὲ ἄνευ τῶν ξύλων διὰ μόνης ἀργίλλου. Τὰ τελευταῖα δὲ ταῦτα πρῶτον μὲν ἐμορφούντο ἐπὶ τύπων, εἶτα δ' ἐπλάσσοντο καὶ διὰ τῆς χειρὸς μόνον, μέχρις οὗ, ἀνακαλυφθέντος τοῦ τύπου τῶν ἀγγειοπλαστῶν, εὐρέθη ἐργαλεῖον διευκολύναν τὴν κατασκευὴν τελειοτάτων ἀγγείων.

Ὅπως δ' ἐπανελάθωμεν εἰς τὴν μαγειρικὴν, αὕτη διέτρεξεν τὰς ἐπομένας ἐξ βαθμίδας: Ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς ὀπίσσεως εἰς τὴν ἐφήσειν ἐγένετο διὰ τῆς ἐψήσεως διὰ διακρίων λίθων ἐν γήνις βόθροις. Πρώτη λοιπὸν βαθμὶς τοῦ βρασμοῦ ἦτο ἡ διὰ λίθων πεπυρακτωμένων ἐψήσεις ἐντὸς βόθρων ὑπενδεδυμένων διὰ τῶν δερμάτων ζώων. Δεύτερα βαθμὶς ἦτο ἡ διὰ λίθων ἐψήσεις ἐν τῷ δέρματι μόνον. Τρίτη ἡ διὰ λίθων ἐψήσεις ἐντὸς ἀγγείων πεπλεγμένων ἐκ κλάδων ἢ ὅλως ξυλίνων. Τετάρτη ἡ ἄνευ λίθων ἀμέσως ὑπεράνω ἢ ἐντὸς τοῦ πυρὸς, ἐντὸς τοῦ δέρματος ἢ ἐντὸς τῶν ξυλίνων ἀγγείων. Πέμπτη ὁ βρασμὸς ἐντὸς τῶν δι' ἀργίλλου περιχειρισμένων ἀγγείων. Ἐκτη δὲ τέλος ἡ ἐντὸς τῶν ἁπλῶν πῆλινων ἀγγείων, εἰς ἣν βραδύτερον προσετέθη ἡ τῶν μεταλλίνων.

Ἡ ἑκτεθεῖσα αὕτη ἀνάπτυξις τῆς μαγειρικῆς ἐάν διαφέρῃ ἡμᾶς ψυχολογικῶς, ὡς ἐπιβεβαιώσῃ τὸν νόμον, καθ' ὃν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ὅπως καὶ πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἡμῶν σώματα, ἐκπτύσσεται βραδέως καὶ κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρχῶν, ἄνευ ἀλμάτων, πάντοτε συνεχόμενον μετὰ τοῦ προηγηθέντος, καὶ διακρινόμενον ἐκάστοτε διὰ μικροτάτων διαφορῶν, καὶ καθ' ὃν ἀπὸ τοῦ ἀτελεστάτου πνευματικοῦ σπέρματος ὑψοῦται τέλος τὸ θαυμάσιον πνευματικὸν ὃν μέχρι τῆς μεγαλοφυΐας ἐπιδέξασθαι διαφέρει ἡμᾶς ἐάν θεωρήσωμεν συντόμως τὸν λοιπὸν δρόμον, ὃν ἡ ἀνάπτυξις αὕτη διέτρεξε καὶ τὰς συνεπειάς, ὡς ἐγένετο πρόξενος.

Ἀρετηρία τῆς ὅλης ἀναπτύξεως τῆς μαγειρικῆς ἦτο ὁ ἐντὸς τοῦ ἐδάφους βόθρος, ἐν ᾧ ἐν ἀρχῇ μὲν ἁπλῶς ὤπτουν, εἶτα ὤπτουν διὰ λίθων, τέλος δὲ ἐβράζον διὰ λίθων. Τὸ τέλος δὲ τῆς σειρᾶς ταύτης εἶνε τὸ πρῶτον παρασκευασθὲν πῆλινον σκεῦος τὸ σκεῦος ὅμως τοῦτο σχηματίζει ἀφ' ἐτέρου τὴν ἀρχὴν ἄλλης σειρᾶς μεγάλων προόδων. Ἐκ τῶν πρώτων θαναύσων χυτρῶν κατασκευάζονται κατὰ μικρὸν λεπτοφύστερα ἀγγεῖα, φιάλαι, ὑδρίαὶ κ.τ.λ. μέχρι τῶν λυμπρῶν ἐκείνων μορφῶν τῶν ἀγγείων, τὰς ὁποίας προήγαγεν ἡ ἀρχαιότης ἐπὶ τοῦ ὕψους τῆς ἀναπτύξεως τῆς τέχνης, καὶ τὰς ὁποίας μετ' ἱκανῆς ἐπιτηδειότητος μιμούνται οἱ νεώτεροι χρόνοι. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπλαττον διὰ τῆς ἀργίλλου μόνον ἀγγεῖα χρῆσιμα πρὸς τὰς ἀμέσους τῆς ζωῆς ἀνάγκας ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην, τὴν γενομένην διὰ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἡ χεὶρ ἐγένετο θαυμαστὴν ἐπιτηδειοτέρα, ὁ δὲ ὀφθαλμὸς εἰθίζετο πλειότερον. Ἐν τῇ φύσει ἐβλεπον νέκας μορφάς, δὲν ἤρκοῦντο δὲ νὰ κατασκευάζωσι μόνον χύτρας, ἀλλ' ἐπλαττον διὰ τῆς ἀργίλλου καὶ μορφὰς ζώων καὶ ἀνθρώπων. Οὕτως ἐκ τοῦ χυτρούργου ἐβλέπομεν ἀναπτυσσόμενον τὸν ἀργιλλογλύπτην, ἐκ τούτου δὲ τὸν μαρμαρογλύπτην, ὅστις ἐξήγαγεν ὡς διὰ μαγειρίας ἐκ τῆς ἀψύχου ὕλης τὰς χαριέσσας ἐκείνας μορφὰς τῶν θεῶν, πρὸ τῶν ὁποίων καὶ σημερον ἐτι κύπτωμεν τὴν κεφαλήν μετ' εὐσεβοῦς σεβασμοῦ, ὡς πρὸ ἀμιμήτων ἀριστουργημάτων. Τοῦτο δὲ δὲν εἶνε παράδοξον, ἀλλὰ γεγονός ἀποδεδειγμένον: πρώτη ἀρετηρία τῆς γενέσεως τῶν τελειοτάτων μορφῶν τῶν πλαστικῶν τεχνῶν, ἐξαιρουμένου πλήθους ἄλλων, εἶνε ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἐν τῷ ἐδάφει σακαρεῖς βόθρος. Οὕτως ἡ μαγειρικὴ δὲν κατεπράυνε μόνον τὴν φυσικὴν πείναν, ἀλλὰ συνεβοήθησεν εἰς τὴν πλήρωσιν καὶ τῶν αἰσθητικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀλλὰ καὶ ἕτερον θέμα ἐκτυλίσσεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, ὑπὸ τὴν ἐποψὴν ταύτην. Παρασκευαζομένου ζώου τινὸς πρὸς μαγειρίαν ἀφηρεῖτο ἡ δὸρὰ αὐτοῦ. Ἐάν δὲ τὴν δὸρὰν ταύτην συναρμώσωμεν οὕτως, ὅπως περιεκάλυπτε προτοῦ τὸ σῶμα τοῦ ζώου καὶ πληρώσωμεν δι' οὐσίας τινὲς, π.χ. χόρτου, ὅπως πράττει π.χ. ὁ ταριχευτὴς κατὰ τὴν ταριχείαν, ἀνακλάττωμεν πάλιν τὴν μορφήν τοῦ ζώου. Ἐάν δ' ἀπλώσωμεν τὴν δὸρὰν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ κατὰ τὸ σχῆμα αὐτῆς τάμωμεν ἑλασμά τι μεταλλινόν, εἶτα δὲ συναρμώσωμεν τὴν μεταλλίνην ταύτην πλάκα, ὅπως τὸ δέρμα τοῦ ζώου κατὰ τὴν ταριχείαν, τότε ἔχομεν ἀπομίμημα τῆς μορφῆς τοῦ ζώου, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται κυρτὴν διὰ τῆς ἐλαστικότητος τοῦ μετάλλου καὶ ἄνευ παραγεμίματος. Ὅτι δὲ ὑπῆρξε χρόνος, καθ' ὃν ἡ τέχνη ἀπειμιμείτο τὰς μορφὰς τῶν ζώων κατὰ τὸ πρότυπον τῶν δὸρῶν αὐτῶν,

ἀποδεικνύουσιν αἱ ἀναμφισβητήτως διὰ τοῦ τρόπου τούτου παραχθεῖσαι ἀκομφεῖ ἀπομιμήσεις τῶν ζώων, ἐξ ὧν π.χ. τὸ Μουσεῖον τῆς Ἰένης κέκτεται μίαν. Οὕτως οἱ διάφοροι παρεπόμενοι τῇ μαγειρικῇ χειρισμοὶ δίδουσιν ἡμῖν νέαν ἀποψὴν εἰς τὴν γένεσιν ἐτέρου κλάδου τῆς τέχνης. Δὲν γνωρίζομεν ὅμως ἂν τότε ἐγένετο καὶ τὸ θέμα πρὸς πλήρωσιν τῆς κοίτης ταύτης ζωϊκῆς μορφῆς ὑπὸ βευστοῦ μετάλλου καὶ κατὰ συνέπειαν πρὸς κατασκευὴν στερεῶν χυτρῶν μορφῶν ζώων, δὲν εἶνε ὅμως πρᾶγμα ἀπίθανον.

Ἀλλὰ πλὴν ὅλων τούτων προσθέσωμεν καὶ ἕτερον τι. Οἱ χρόνοι καθ' οὓς ζῶμεν, πλὴν ἄλλων ἰδιαζουσῶν διαφορῶν δι' ὧν διακρίνονται τῶν προηγηθέντων, στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀξιοθαυμάστου ἡμῶν βιομηχανίας, τοῦ ἐκπληκτοῦτος ἡμᾶς ἐμπορίου καὶ τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας. Ἀπασα δὲ αὕτη ἡ μεγαλοπρεπὴς ἀνάπτυξις παρήχθη τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἀτμομηχανῆς καὶ τοῦ ἀτμολέβητος ἀλλ' αὕτη πάλιν ἀνάγει κατὰ τὴν παράδοσιν εἰς χύτραν τινὰ μαγειρικὴν, τῆς ὁποίας τὸ ἀναπηδῶν ἐπίθεμα ὤθησε τὸν ἐφευρέτην νὰ ἐφαρμώσῃ τὴν δύναμιν τοῦ ἀτμοῦ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς τέχνης. Ἡ χύτρα τοῦ μαγειρίου μετέλλαξε ἐντελῶς τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου, ὁ δὲ ἀτμολέβητος δὲν εἶνε τι ἄλλο εἰμὴ χύτρα μεγίστη. Ἀλλ' ἡ χύτρα εἶδομεν ἀνάγει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πρωτογόνου βόθρου ἐν τῷ ἐδάφει δυνάμεθα λοιπὸν, καίτοι παραδόξως πως στρέφοντες τὴν σύγκρισιν, νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ πρῶτον ἐκεῖνο «βοθρίον ἐν τῇ γῇ» ἦτο ὁ πυρὴν, ἐξ οὗ ἐξεβλάστησε βραδύτερον ἢ νεώτερα ἡμῶν βιομηχανία καὶ ὁ νεώτερος βίος. Ὅπως δὲ πρὶν ἐθεωρήσωμεν τὴν πλαστικὴν τέχνην ἀπὸ τῆς γῆς ἐξεληθούσαν, οὕτω δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὸν σημερινὸν ἡμῶν βίον ὡς ἀληθῶς γηγενῆ.

Τὸ αὐτὸ φῶς ἐβλέπομεν ριπτόμενον καὶ ἐπὶ τῆς χημείας. Τὸ κέρως, τὸ παγκόσμιον τοῦτο ἐργαλεῖον τοῦ χημικοῦ, εἶνε καὶ τοῦτο εἰς τῶν ἀπογόνων τῆς μαγειρικῆς χύτρας, τὴν ὁποῖαν ὁ ἀλχημιστής, «ὅστις περιστοιχοῦμενος, κατὰ τὸν ποικίτην, ὑπὸ μύστων κλείεται ἐντὸς τοῦ μελανοῦ μαγειρείου», μετέβαλλε εἰς τὴν νῦν κερατοειδῆ αὐτῆς μορφήν. Οὕτω καὶ ἡ χημεία δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ τὸν αὐτοχθονισμὸν τοῦτον.

Καὶ αὕτη δὲ ἡ μουσικὴ χρεωστεῖ τι εἰς τὴν μαγειρικὴν. Τοῦτο δὲ λέγων δὲν ἐννοῶ τὰς ἀγαπητὰς μελωδίας, τὰς ὁποίας ψιθυρίζει ἡ βράζουσα χύτρα, καὶ αἵτινες τόσοσθελετικῶς περιεγράφησαν ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ ποιητοῦ Dickens εἰς τὸ ἐγκάρδιον αὐτοῦ ποίημα «Εἰς τὴν οἰκίαν παρὰ τῇ ἐστία», ἀλλ' ἄλλον τινα τραχύτερον ἔχον, τραχύτερόν τι ὄργανον, τὸ ὁποῖον, ληφθὲν ἀπὸ τοῦ μαγειρείου, ἐγένετο τανῦν ἀπαραιτήτων εἰς τὴν μουσικὴν, δηλ. τὸ τύμπανον.

Τὸ τύμπανον κατ' ἀρχὰς ἦτο ξύλινον ἀγγεῖον, φέρον διατεταμμένον ἐπ' αὐτοῦ δέρμα ζώου. Τοῦτο δ' ἀποδεικνύουσι τὰ νῦν ἐτι ὑπάρχοντα ἐν Ἀφρικῇ ἐργαλεῖα πρὸς παραγωγὴν θορύβου, ἅτινα ἔχουσι καὶ οἱ Ἑσκιμῶ καὶ πολλὰ φύλα τῶν Ἰνδιάνων. Τὸ ὄνομα μάλιστα τοῦ ὑψίστου ἀριστοκράτου ἐν τῷ τυμπανικῷ κόσμῳ, τὸ μέγα τύμπανον ὑποδεικνύει τὴν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ πλήθους καταγωγὴν αὐτοῦ, καλούμενον γερμανιστὶ λεβητοτύμπανον (Kesselpaucken).

Ἡ ἐπιστήμη ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὅτι ἐκ τῶν ἁπλῶν κυττάρων παρήχθησαν κατὰ μικρὸν αἱ ἀξιοθαύμαστοι μορφαί, τὰς ὁποίας καλοῦμεν ἐνόργανα ὄντα ἢ ὀργανώσεις, καὶ τῶν ὁποίων τὸ πολυπλοκὸν θέτει ἀδικαίως νὰ προβλήματα εἰς τὸν φυσιοδίφην. Ὁ ἀδάης δὲν ἀνακαλύπτει μὲν διαφορὰν μετὰ ἀνεπτυγμένης τινος ὀργανώσεως καὶ ἄπλοῦ κυττάρου, θεωρεῖ μάλιστα ὡς ὅλως ἀπίθανον, ὅτι τὰ πολυπλοκα ταῦτα πλάσματα ηὔξηθησαν ἀπὸ σωμάτων τὸ κατ' ἀρχὰς μικροσκοπικῶν. Ἀλλ' ὁ εἰδήμων ἐρευνητὴς δεικνύει εἰς αὐτὸν τὰς κατὰ μικρὸν γενομένας μεταβολὰς καὶ ἀποδεικνύει τρανώτατα τὴν στενὴν σχέσιν μετὰ τῶν ἁπλῶν τοῦ κυττάρου μορφῶν καὶ τοῦ πολυπλοκοῦ ὀργανικοῦ συμπλέγματος. Οὕτω καὶ ἡ ὀπὴ ἐκείνη ἐν τῇ γῇ εἶνε τοιοῦτός τις κύτταρος ἄπλοῦς. Μέχρι τοῦδε ἠκολουθήσαμεν τὴν θαυμασίαν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Παύσομεν λοιπὸν τοῦ νὰ θεωρῶμεν ὡς θαῦμα, ὅτι οἱ κύριοι καὶ μεταγαλοπρεπεῖς παράγοντες τοῦ πολιτισμοῦ, ἐξαιρουμένων καὶ πολλῶν ἄλλων, ἀνάγουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὸν πρῶτον ἐκεῖνον ἄπλοῦν κύτταρον, τὸν ὁποῖον ὠρυξεν ὁ ἄνθρωπος ἐν τοῖς πρώτοις ἐκείνοις χρόνοις πρὸς κατάπαυσιν τῆς πείνης αὐτοῦ, καὶ ὅστις ἀπετέλει τὸ πρῶτον αὐτοῦ μαγειρεῖον.

Διὰ τοῦ ἐρευνητικοῦ καὶ οὐδὲν φαινόμενον ἔστω καὶ μικρὸν παρορῶντος βλέμματος τῆς νεωτέρας ἀνθρωπολογίας ἀποβάλλει αἴφνης ἡ μαγειρικὴ τὸ ἀκάθαρτον καὶ πληρες καπνοῦ καὶ αἰθάλης ἔνδυμα αὐτῆς, καὶ φοινίκος δίκην ὑψοῦται εἰς φωτεινὴν βασιλισσαν. Τίς δὲ θέλει τολμήσει ν' ἀρνηθῇ τὴν εἴσοδον βασιλείας εἰς τῆς ἐπιστήμης τὸ τέμενος;!

ΕΝ ΒΙΟΛΙΟΝ

Συγγραμμὴ ἐστὶ σελ. 16'.

Τὴν νύκτα ἐκείνην διήλθον ἄϋπνος. Τὸ μεγαλύτερον αὐτῆς μέρος διήνυσα ἐπὶ τῶν προμαχῶνων καὶ ἐπειτα ἐν τῷ δωματίῳ μου, παλαίῳ κατὰ τῆς καρδίας μου καὶ βασανίζων τὴν τεταραγμένην κεφαλήν μου διὰ παντοίων σχεδίων. Ὅτε ὅμως τὴν ἐπομένην πρωῖαν εἰσῆλθον διὰ τοῦ παραθύρου αἱ πρώται ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, εἶχον λάβει ἀπόφασιν ὀριστικὴν. Ἐπρεπε νὰ προσπαθῶ νὰ γείνω κύριος τοῦ πάθους

μου' δὲν ἔπρεπε πλέον νὰ ἴδω τὴν ὠραίαν ἐκείνην καλλιτέχνηδα' τὴν ἐθεώρουν εἰσέτι ὡς τὸ χριετότατον καὶ τὸ ἀξιερχστότατον πλάσμα τοῦ κόσμου' ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ καταστῆ σύζυγός μου μετὰ τὸ οἰκτρὸν ἐκεῖνο ἐπεισόδιον. Ἐφριζα συλλογιζόμενος, ὅτι ἤγγιζον νὰ πράξω μεγίστην ἀπροσεξίαν. Δὲν ἠδυνάμην, παρὰ νὰ ἤμικ εὐγνώμων διὰ τὴν ἐπιμονὴν, μετὰ τῆς ὁποίας μὲ εἶχεν ἀποκρούσει ἡ Ἀγγελικὴ. Ἀνυψώθη ἔνεκα τούτου εἰς τὴν ὑπόληψίν μου. Ὅσον δὲ καὶ ἂν ἔσφαλε προηγουμένως, ἦτο θεδαίκα περὶ τῆς βαθυτάτης μου συμπαθείας. Ἀλλὰ πὰ πρὸς αὐτὴν αἰσθημάτά μου μετεβλήθησαν. Δὲν ἠδυνάμην πλέον νὰ τὴν ἀγαπῶ ὡς τὴν ἡγάπων. Μόνον ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἦσκει ἐπ' αὐτῆς ἐξουσίαν, ἤρκει νὰ με ἀναγκάσῃ νὰ παραιτηθῶ αὐτῆς.

Ἡ παρὰ τῆς αὐτῆς ἦτο εὐκολωτέρη παρ' ὅσον ἐφραταζόμην. Ἐζήτησα ἄδειαν ὀλίγων ἑβδομαδῶν καὶ περιεπλανήθημι εἰς τὰ ὄρη. Ἡ ἐρημία, τὸ ἤρεμον μεγαλεῖον τῆς φύσεως, ἡ ἀπλότης τῶν ἀνθρώπων, πάντα ταῦτα καθησούχασαν παραδόξως τὴν τετρακαμμένην φρατασίαν μου. Ἄρα ἀπεμακρύνθη τῆς μαγευτικῆς ἐπιρροῆς τῶν μελαγχολικῶν αὐτῆς ὀφθαλμῶν καὶ τῶν μελωδικῶν τόνων τοῦ βιολίου τῆς, ἐθεώρησα τὸ συμβῆν ἐκεῖνο, ὅπως ἔπρεπε νὰ τὸ θεωρήσῃ πᾶς ἄνθρωπος φρόνιμος, ὡς ῥωμαντικὸν ἐπεισόδιον, διὰ τὸ ὅποιον δὲν ὄφειλον νὰ μετανοήσω, ἀλλὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἐξακολούθησις θὰ ἦτο ἡ μεγαλειότερη ἀφροσύνη, ἀφοῦ ἡ ἰδανικότης του κατεπατήθη ὑπὸ θανατούσους πόδας.

Θὰ εἶπατε, ὅτι πρότερον εἶχον ἐσφαλμένως ἐκτιμήσει τὸ μέγεθος τοῦ πάθους μου, καὶ δὲν δύναμαι νὰ φέρω ἀντίρρησην. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπογοήτευσίς ἦτο ἀρχοῦντως βιαία.

Μετὰ τὴν εἰς Βιέννην ἐπιστροφὴν μου εἶχον ἐπαρκῶς ἀναλάβει. Ἀπεφάσισα δὲ πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ὑποτροπῆς νὰ παύσω τὰς τοπικὰς καὶ κοινωνικὰς μου μελέτας καὶ νὰ στραφῶ πάλιν πρὸς τὴν κοινωνίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον παραμελήσει κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας. Οὕτω παρήλθον ἑβδομάδες τινὲς, καθ' ἃς οὐδὲν εἶδον οὐδὲ ἤκουσα περὶ τῆς ὠραίας Ἀγγελικῆς.

Πρῶταν τινὰ ὅμως πρὸς μεγίστην μου ἐκπληξίν εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου. Τὸ σοβαρὸν καὶ ὠχρὸν αὐτῆς πρόσωπον, τὸ ὅποιον μόνον στιγμιαίως ἠρρυθρίσεν, ὅτε παρετήρησε τὴν ἐκπληξίν μου, ἤρκει νὰ με πείσῃ, ὅτι δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν διακοπεῖσαν μυθιστορίαν. Ἐκτὸς τούτου εἶχε μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὴν σιωπηλὴν γραῖαν, ἣτις ἔφερε τὸ κιβώτιον μετὰ τοῦ βιολίου.

«Ἐλπίζω ὅτι δὲν μνησικακεῖτε, εἶπεν, — ἡ δὲ εὐχὸς αὐτῆς φωνὴ ἤναψε πάλιν ἐν τῇ καρδίᾳ μου αἰσθημάτα, τὰ ὅποια ἐνόμιζον ἐσθεσμένα, — μολονότι εἶχετε πληρέστατα δικαίον νὰ

ἀπομακρυνθῆτε. Ἐγὼ αὐτῆ σὰς εἶχον παρακαλέσει νὰ πράξητε τοῦτο. Σὰς ὑπενθυμίζω δὲ τὴν γνωριμίαν ἡμῶν μόνον, διότι ὄφειλω νὰ εἶπω ὑμῖν τὴν ἀφορμὴν, ἣτις μὲ ὠδήγησεν. — Ἦλθον δι' ὑπόθεσιν. . . .» Καὶ ἡ φωνὴ τῆς ἤρξατο τρέμουσα, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ τῆς ὑγραινόμενοι.

Τὴν ἔλαβον ἐκ τῆς χειρὸς καὶ τὴν ἐκάθισα ἐπὶ καθίσματος. «Ὁμιλήσατε Ἀγγελικὴ, παρὰ κάλεσα, ὀμιλήσατε' διατάξετέ με ἀπολύτως.»

Ἐμειδίασε λυπηρῶς. «Δύνασθε καθαρῶς νὰ εἴπατε ὄχι, ἐξηκολούθησε, καὶ τὸ πρᾶγμα ἐτελείωσεν. Ἄλλ' ἴσως εἶναι δυνατὸν νὰ με βοηθήσητε, ἐνῶ συγχρόνως σὰς προσθέτω καὶ μικρὰν τινα ἐκδούλευσιν. Εἰσθε, ὡς δύναμαι νὰ ὑποθέσω, πλούσιος.»

«Πλούσιος ὄχι, Ἀγγελικὴ, ἀλλ' ἀρκετὰ εὐκατάστατος. . . .»

«Ὡστε δύνασθε νὰ κάμητε μικρὰν θυσίαν διὰ μίαν ἰδιοτροπίαν, ὑπέλαθε, καὶ περὶ τούτου πρόκειται. Μὴ εἶπατε ἄλλοτε, ὅτι εἶχετε ἐνασχοληθῆ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τοῦ βιολίου.»

«Μετὰ μετρίας ἐπιτυχίας, Ἀγγελικὴ, θεθαίως!» Ποῦ ἤθελε νὰ φθάσῃ!

«Εὐτυχῶς δὲν εὐρίσκεσθε ἠναγκασμένους νὰ κερδίσητε τὸν ἄρτον σας ὡς μουσικὸς, ἀπεκρίθη, πρὸς τέρψιν ὅμως. . . ὑποθέτω, ὅτι ἤθελον αὐξήσει ἡ εὐχαρίστησις ὑμῶν, ἐὰν εἶχετε καλὸν τι ἀρχαῖον ὄργανον. . . .»

Διεκόπη καὶ ἔρριψε βλέμμα ἐπὶ τῆς γραίας καὶ ἐπὶ τοῦ κιβωτίου, τὸ ὅποιον ἐκράτει ἐκείνη. Συνησθάνθη ἀορίστως τὴν πρόθεσιν ταύτην.

«Ἀγγελικὴ, εἶπεν, ἠθέλετε. . . .»

«Νὰ σας πωλήσω τὸ βιολίον μου.»

«Ἀλλὰ, τέκνον μου. . . .»

«Ἐὰν δυνηθῶμεν νὰ συμφωνήσωμεν περὶ τῆς τιμῆς. Ζητῶ μεγάλην ἂν καὶ δικαίαν τιμὴν. Πρέπει νὰ τὴν ζητήσω. Προστίμων — ἔκλινε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐτελείωσε τὴν φράσιν σιγῆλῃ τῇ φωνῇ—νὰ σὰς προσφέρω τὸ βιολίον μου ὡς δῶρον.»

Ἡ ἐκπληξίς μου ἦτο μεγίστη. «Ἀλλὰ πῶς σὰς ἐπῆλθεν ἡ ἀληθὴς αὐτοκτόνος ἰδέα, Ἀγγελικὴ, νὰ ἐκποιήσητε τὴν ἰδιοκτησίαν ὑμῶν ταύτην, ἣτις εἶναι δι' ὑμᾶς προσφιλεῖς κληρονομία, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξήρτηται ἡ καρδία ὑμῶν, καὶ ἣτις εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν συντήρησίν σας;»

Ἀπὸ τῶν μακρῶν αὐτῆς ἐλεφαρίδων ἐπιπτον δάκρυα.

«Ὅχι ἀπολύτως ἀναγκαῖα, εἶπε' δύναμαι νὰ παίζω καὶ ἐπὶ κοινῶν βιολίων, τὸ ὅποιον θὰ ἀποκτήσω ἀντὶ ὀλίγων φιορινίων, καὶ τὸ ὅποιον θὰ ἦναι ἐπαρκὲς διὰ τοὺς χοροὺς καὶ τὰς ἀπλὰς μελωδίας, τὰς ὁποίας παίζω. . . . Τὸ κοινὸν, εἰς τὸ ὅποιον περιορίζομαι, οὐδὲ θὰ τὸ ἐνοήσῃ, καὶ ἴσως ἴσως μετ' ὀλίγον ἐγκαταλείψω ἐντελῶς τὸ ἐπάγγελμα αὐτό. Ὁ πατήρ

Γρηγόριος, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐξομολογοῦμαι, εἶχει ἴσως δικαίον. Διὰ δυστυχῆ, ὡς ἐμὲ, τὸ καλλίτερον καταφύγιον εἶναι τὸ μοναστήριον—ἐκεῖ θὰ ἀπαλλαγῶ πάσης φροντίδος.»

«Ἀλλὰ τὸ μοναστήριον, Ἀγγελικὴ, ἀνεφώνησα, τὸ μοναστήριον, τὸ ὅποιον σὰς ἦτο τόσον ἀπεχθές.»

«Ἡ ἀνάγκη διδάσκει τὴν προσευχὴν, ἀπεκρίθη μεσιδιῶσα' δὲν ὀμιλῶ περὶ ἐξωτερικῆς ἀνάγκης' ἀλλὰ. . . . ἀφήσατέ με νὰ σιωπήσω, διότι ἀτελεῖς μόνον πληροφορίας δύναμαι νὰ σας δώσω. Καὶ ἔπειτα δὲν τὸ ἀπεφάσισα ἀκόμη. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔχω ἀνάγκην χρημάτων, πολλῶν χρημάτων, περισσοτέρων παρ' ὅσα θὰ ἠδυνάμην μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν νὰ οἰκονομήσω, καὶ δὲν ἔχω καιρὸν νὰ κάμω οἰκονομίας.»

«Πρὸς τίνα σκοπὸν χρειάζεσθε τὰ χρήματα, Ἀγγελικὴ; . . .»

«Καὶ τοῦτο πρέπει νὰ τὸ ἀποσιωπήσω, ἀπεκρίθη. Δύναμαι μόνον νὰ εἶπω, ὅτι δὲν τὰ χρειάζομαι δι' ἐμὲ, τοῦλάχιστον ὄχι. . . ἴσως ἠδύνατο ὑπὸ ὠρισμένας περιστάσεις νὰ μοι προμηθεύσωσι μεγίστην παρηγορίαν. Εἶναι προωρισμένα δι' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος δι' αὐτῶν ἐλπίζει ν' ἀποκατασταθῆ πέραν τοῦ Ὀκεανοῦ.»

«Ἡέραν τοῦ Ὀκεανοῦ;» Ἀκουσίως ἀνεμνήσθη τῶν τελευταίων ἀσυναρτήτων λόγων τοῦ Πολωνοῦ. Ἀπεφάσισα νὰ κάμη μίαν θυσίαν, διὰ ν' ἀπομακρύνῃ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον τόσον μακρὰν, ὥστε νὰ μὴ φοβῆται πλέον νὰ τὸν συναντήσῃ; Ἀλλ' ἐὰν τοιοῦτος ἦτο ὁ σκοπός, τῆς, ἠδύνατο ἀσφαλῶς νὰ ἐλπίσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ; Ποῖον κατανυκτικὸν μέσον εἶχεν ἰκαντῖον του; Τί τὸν ἐκόλυε ν' ἀπολέσῃ τὰ χρήματα ταῦτα, τὰ προωρισμένα διὰ τὸ ταξίδιον, ὑπὸ τὸν ἐρυθρὸν φανόν; Καὶ ἔπειτα. . . .

Ἐπέκρινεν ταχέως πάντα ταῦτα.

Ἀλλ' ἐσυλλογιζόμην, ὅτι δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσω ἐξηγήσεις, νὰ ἐκφράσω ἀμφιβολίας ἢ νὰ δώσω συμβουλίας. Ἠρώτησα μόνον: «Πόσων χρημάτων ἔχετε ἀνάγκην;»

Ἐνόμασεν ἀμέσως τὸν στρογγυλὸν ἀριθμὸν ἑκατοστίων τινῶν φιορινίων.

«Θὰ λάβετε ταῦτα, ἀπεκρίθη ἄνευ βραδύτητας, ἀμέσως, ἀλλὰ τὸ βιολίον δὲν θὰ τὸ κρατήσω.»

Ἐκίνησε σοβαρῶς τὴν κεφαλὴν. «Τότε κρατήσατε καὶ τὰ χρήματά σας. Ἦλθον, διὰ νὰ σας πωλήσω τὸ βιολίον μου. Ἐὰν ἡ ἀγορὰ δὲν σας συμφέρῃ, θὰ ζητήσω ἄλλον ἀγοραστὴν.»

Ἐξήντησα ὅλην μου τὴν εὐγλωττίαν, ὅπως τὴν πείσω, ὅτι δὲν πρέπει νὰ χωρισθῇ τῆς κληρονομίας τοῦ πατρὸς τῆς, ὅτι τὸ βιολίον εἰς χεῖράς μου ἤθελον ἀπολέσει τὴν μεγαλειότεραν ἀξίαν του, ὅτι εὐκόλως ἠδυνάμην νὰ στερηθῶ τοῦ ποσοῦ, τὸ ὅποιον ἐζήτει, καὶ ὅτι, ὅπως τὴν καθησυχάζω, ἠδυνάμην νὰ τὸ λάβω παρ'

αὐτῆς μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν, ἐὰν πλουσιώτεροι εἰσπράξεις τῇ ἐπέτρεπον νὰ κάμη οἰκονομίας. Ἐπέμεινεν εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς ἀπόφασιν.

«Δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ παρ' ὑμῶν οὔτε δῶρον, οὔτε δάνειον' παρακαλῶ μόνον ν' ἀγοράσῃτε τὸ βιολίον ἀντὶ τῆς ὀρθοθεσίας τιμῆς, ἣτις δὲν εἶναι ὑπέρογκος. ἴσως πιεζομένη ὑπὸ ἐμπόρου, ἀναγκασθῶ νὰ δώσω τὸ ὄργανον ἀντὶ ποσοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου δὲν θέλω δυνηθῆ νὰ ἐκπληρώσω καθ' ὀλοκληρίαν τὸν σκοπὸν μου. Τέλος δὲ—ὑψώσε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς με καὶ προσήλωσε τὸ βλέμμα ἐπὶ στιγμὰς τινὰς μετὰ τυφερῆς ἐκφράσεως—δὲν μοι εἶναι ἀδιάφορον εἰς ποῖον πωλῶ τὸ βιολίον. Ἦδυνάμην νὰ χωρισθῶ εὐκολώτερον αὐτοῦ, γνωρίζουσα ὅτι θὰ μείνῃ κτῆμα φίλου, διὰ τὸν ὅποιον θὰ εἶχε συγχρόνως καὶ τὴν ἀξίαν ἀναμνήσεως. Δὲν ἔχει οὕτως; Ἦθέλετε φυλάξει τὸ βιολίον καὶ δὲν ἠθέλετε τὸ δώσει εἰς κανένα' ἠθέλετε ἴσως παίξει ἐνίοτε ἐπ' αὐτοῦ εὐχαρίστως, ἢ μόνον ἐγγίζει αὐτὸ διὰ τοῦ τάξου, καὶ ἠθέλετε μετ' αἰσθημάτων φιλίας ἀναμνησθῆ πτωχῆς γυναικὸς, ἣτις ποτὲ δὲν θὰ σας λησμονήσῃ. Δὲν θὰ ἀπολέσω ἐντελῶς τὸ κτῆμά μου, ὅταν γνωρίζω ὅτι ὑμεῖς τὸ περιποιεῖσθε.»

Ἦτο πάλιν καθ' ὀλοκληρίαν ἡ συγκινητικὴ ἐκείνη γυνή, ἣτις τόσον ἰσχυρῶς μὲ εἶχεν δεσμεύσει. Ἦσθάνομην ὅτι συνεκινούμην, καὶ δὲν ἤθελον νὰ συγκινηθῶ. Εἶπον λοιπὸν, διὰ νὰ δώσω τέλος: «Δέχομαι τὴν προσφορὰν. Ἰδοὺ τὰ χρήματα, ἀλλὰ πρέπει νὰ δεχθῆτε καὶ τι πλέον. Λάβετε τὸ ἰδικόν μου βιολίον, τὸ ὅποιον ἤδη μοι εἶναι ἐντελῶς ἄχρηστον' λάβετε τὸ καὶ ὑμεῖς ὡς ἀνάμνησιν. Θέλετε;»

Μετὰ τινὰ σκέψιν εἶπε: «Θέλω, διότι τὸ ἐπιθυμεῖτε.»

Ἐλαβε παρὰ τῆς γραίας τὸ κιβώτιον μετὰ τοῦ βιολίου, τὸ ἠνέωξε καὶ τὸ ἔθηκεν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ἡ Βαρβάρα ἔλαβε τὸ ἰδικόν μου ἀφοῦ μὲ εὐχαρίστησεν.

«Καὶ τώρα ἔχω ἀκόμη μίαν παράκλησιν, Ἀγγελικὴ. Τὸ βιολίον ἀνήκει ἤδη εἰς ἐμὲ. Παίξτε ἀκόμη ἅπαξ ἐπ' αὐτοῦ, διὰ νὰ τὸ ἐκτιμήσω.»

«Σὰς εὐχαριστῶ διὰ τὴν ἄδειαν ταύτην», ἀπήντησε, λαμβάνουσα μετὰ σπασμωδικῶν κινήματος τὸ βιολίον εἰς χεῖρας.

Ἐγὼ ἐκάθησα, ἐκείνη δὲ ἐστάθη ἀπέναντί μου, στηριζομένη ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ἐκλείσε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐξέβαλεν ἐκ τῆς καρδίας μακρὰν θαθεῖαν φωνήν. Ὁ ἦχος ἐφαίνετο ἀναζωογονῶν αὐτήν. Τὸ ὠραῖον, ἄψυχον πρό ὀλίγου εἰσέτι καὶ ὠχρὸν πρόσωπόν τῆς ἔλαβεν ἐκφρασιν ζωῆς, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ ὑπὸ τὰς μεταξωτὰς ἐλεφαρίδας ἤστραψαν, ἐκπέμποντες φλόγας. Ἦρξις μελωδίαν τινὰ, ἣν ἐγκατέλιπε

μετ' ὀλίγον ἀντί φαντασίας αὐτοσχεδίου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνεγνώρισα ἐρωτικὸν ἄσμα Ἐνετοῦ λεμβούχου, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπανάληψιν εἶχον πολλάκις ζητήσει. Οἱ ἤχοι ἐξεπέμποντο βαθμηδὸν ἐλαφρότεροι καὶ ἀσθενέστεροι, ὡς ἂν ἀπεμακρύνετο ἡ λέμβος ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τῶν διωρύγων, μέχρις οὗ ἠφρνίζοντο τρόπον τινὰ ἐν τῇ νυκτερινῇ αὐρᾷ.

Ἡ Ἀγγελικὴ ἔπαυσε καὶ ἔθηκε τὸ βιολίον ἡσύχως, ὡς ἂν μὴ ἐπιθυμοῦσα νὰ με ἐξυπνήσῃ, εἰς τὸ κιβώτιον, καὶ ἀπεμακρύνετο διὰ τῆς θύρας.

Ἐγὼ τῶντι στηρίζων τὴν κεφαλήν μου διὰ τῆς χειρὸς, ἠδυνάμην νὰ ἐκληθῶ ὡς κοιμώμενος. Βεβαίως ὠνειροπόλουν. Ἀφοῦ ἔπαυσε, ἤνοιξα τοὺς ὀφθαλμούς καὶ τὴν εἶδον ἤδη ἐξερχουμένην. Ἐτρεξα καὶ τὴν ἐνηγκαλίσθην μετὰ θερμότητος.

«Ὁχι, ὄχι παρακαλῶ», εἶπεν ἐναντιουμένη πάσαις δυνάμειν.

«Ἐν φίλημα ὡς ἀποχαιρετισμὸν, Ἀγγελικὴ, ἀνέκραξα, ἐν μόνον. Δὲν δύναμαι νὰ σε ἀφήσω κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον.»

«Ὁχι, εἶπεν, ἀποστρέφουσα τὸ πρόσωπον τὰ χεῖλη ταῦτα δὲν φιλοῦσι πλέον.»

«Αὐτὸ ἤθελεν εἶσθαι ἀμάρτημα, Ἀγγελικὴ.»

«Ὁχι» εἶναι ἐξιλέωσις. Ἀφήσατέ με νὰ φύγω πιστῆ εἰς τὸ καθῆκον, τὸ ὁποῖον μοὶ ἐπιβάλλει ἡ συνείδησις.»

«Ἐν μόνον φίλημα, Ἀγγελικὴ.»

«Ὁχι!»

«Τὸ βιολίον ἀντί ἐνὸς φιλήματος εἶναι πάλιν ἰδικόν σου.»

«Ὁχι» οὕτε ἀντί τοιαύτης τιμῆς.»

Τὴν ἀφῆκα.

«Θὰ μετανοήσῃς, τέκνον μου. Ἀλλὰ, ἐν μετανοήσῃς σήμερον, ἢ αὔριον, ἢ μετὰ ἔτος, ἔλθε, καὶ τὸ βιολίον εἶναι ἰδικόν σου ἀντί ἐνὸς φιλήματος.»

Ἡ γοῦν ἤνοιξε τὴν θύραν. Ἡ Ἀγγελικὴ ἐξῆλθε φεύγουσα ὡς ἔλαφος καταδιωκόμενη.

«Ἀγγελικὴ! ἀνέκραξα ἄπαξ εἰσέτι.»

Ἄλλ' ἐκεῖνη κατῆλθε τὴν κλίμακα, χωρὶς νὰ στρέψῃ πρὸς τὰ ὀπίσω.

Ἐμεῖνα ἐν ἀπεριγράπτῳ ταραχῇ. Μὲ εἶχε παρασύρει τὴν τελευταίαν στιγμὴν πάθος, τὸ ὁποῖον σκεπτόμενος ὠρίμως εὗρον ἀνάξιον ἐμοῦ. Οὐδὲν ἀπήλαυσα, καὶ μόνον διετάραξα τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετισμὸν. Ἐνόουν, ὅτι τὸ πρῶτον φίλημα δὲν θὰ ἦτο τὸ τελευταῖον ἄλλ' ἐνόησα συγχρόνως, ὅτι με ἠγάπα, ὅτι ἔπρεπε νὰ με ἀγαπᾷ, ὅτι ἦτο εὐδαιμονία ὑπερτάτη ν' ἀγαπᾶται τις παρ' αὐτῆς, καὶ ὅτι με ἀπέκρουε, διότι με ἠγάπα.

Κατελήφθην ὑπὸ μανίας ἐνόμισα, ὅτι ἔπρεπε νὰ συντρίψω τὴν ἠρπασα τὸ βιολίον καὶ τὸ τόξον καὶ ἐπληξά τὰς χορδὰς, ὥστε ἐστῆνάζον

καὶ ὠδύροντο ἐν πάσῃ κακοφωνίᾳ.—Τέλος ἐθραύσθη μία χορδὴ. Ἐβρίψα τὸ ὄργανον εἰς τὸ κιβώτιον, τὸ ὁποῖον ἐκλείσα ῥίψας ἐπισθεν μεγάλο τινὸς κιβωτίου, διὰ νὰ μὴ τὸ ἴδω πλέον.

Καὶ ὅμως ἐπὶ ἐβδομάδας, ὁσάκις ἤκουον ἐλαφρὰ θήματα ἐν τῷ προδρόμῳ, συνεκινούμην καὶ μετὰ προσοχῆς ἠκροόμην μήπως ἦτο αὐτὴ, μήπως ἔλθῃ.—Δὲν ἦλθεν.

Ἐτη παρήλθον. Μετατέθην ἀπὸ Βιέννης εἰς Πετρούπολιν, ἀπὸ δὲ Πετρούπολεως εἰς Παρισίους. Κατηνάλωσα μὲγα μέρος τῆς περιουσίας μου καὶ κατέληξα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐλαχίστην εἶχον κλίσιν διὰ τὸ διπλωματικὸν στάδιον. Ἡ πρὸς τὰ στρατιωτικὰ ἱκανότης μου εἶχε πάθει ἐν τῷ μεταξὺ ἐπαισθητῶς, ἀλλὰ μόλα ταῦτα εἰσῆλθον πάλιν εἰς τὸ σύνταγμα μου ἕνευ ἐνασχολήσεως. Δύο ἔτη μετὰ τὸ συμβᾶν ἐκεῖνο ἐγνώρισα τὴν μέλλουσαν σύζυγόν μου, τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθην μετὰ βραχείαν μνηστείαν· συνεζήσαμεν δὲ ἐν ἡρέμῳ καὶ εὐτυχῇ συζυγίᾳ, μέχρις οὗ ὁ θάνατος ἀφῆρπασε τὴν καλὴν ταύτην σύντροφον.

Ἡ σύζυγός μου ἦτο φιλόμουσος· ἐπαίριζε κάλλιστα κλειδοκύμβαλον, αἱ δὲ θυγατέρες ἡμῶν εἶχον ἐπίσης μεγάλην πρὸς τὴν μουσικὴν κλίσιν. Ἐγὼ εἶχον λησμονήσει ἐντελῶς τὸ βιολίον, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε δὲν εἶχον πλέον ἐγγίσει.

Ἡ σύζυγός μου ἐγνώριζεν, ὅτι ἐπαιζον κατὰ τὴν νεότητά μου, δὲν με ἐβίαζεν ὅμως νὰ κάμω νέας ἀποπειρὰς μετ' ἀγυμνάστων δακτύλων. Τῇ ἤρκει, ὅτι ἐδείκνυον ζωηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν μουσικὴν καὶ ὅτι εἰσῆγον εἰς τὴν οἰκίαν νέους συναδέλφους, παίζοντας ὅπωςδὴποτε ὄργανον τι. Ἄπαξ δὲ τῆς ἐβδομάδος καθ' ὠρισμέναν ἑσπέραν ἐδίδομεν μικρὰς συναυλίας μετὰ τῶν φίλων ἡμῶν.

Εἷς ἐκ τῶν προθυμοτέρων καὶ ἱκανοτέρων ἐκ τῶν μουσικῶν τούτων ἦτο νέος τις ἀξιωματικὸς, πρὸ ὀλίγου ἐξελθὼν τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς. Ἐπαίριζε βάρβιτον μετ' ἱκανῆς ἐκφράσεως, ἡ δὲ σύζυγός μου τὸν ἐβλεπε διὰ τοῦτο εὐχαρίστως. Ἡμέραν τινὰ μοὶ ἐζήτησε τὴν ἀδειαν νὰ παρουσιάσῃ γνώριμόν τινα, τὸν ὁποῖον εἶχε γνωρίσει ἐξ ἀστείου συμβάντος. Ἐκάθητο, μᾶς διηγῆθην, ἐν οἰκίᾳ, ἥτις ἐνοικιάζετο κατὰ δωμάτια εἰς κυρίου διαφόρων ἐπαγγελμάτων. Δυστυχῶς ἔτυχε ν' ἀποκτήσῃ γείτονα νέον μουσικόν, ὅστις ἐπὶ πολλὰς ὥρας τῆς ἡμέρας ἐγυμνάζετο ἐπὶ τοῦ βιολίου. Τοῦτο, ἐννοεῖται, δὲν τὸν ἐκόλυε νὰ παίξῃ βάρβιτον. Ἄλλ' ἀτυχῶς αἱ ὥραι τῆς σχολῆς αὐτοῦ συνέπιπτον πάντοτε μετὰ τὰς ὥρας, κατὰ τὰς ὁποίας καὶ ἐκεῖνος ἔμενε ἐν τῷ δωματίῳ του γυμναζόμενος. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ εἰς ἠδιαφόρει περὶ τοῦ ἑτέρου, ἀπετελεῖτο φανερά παρατομία. Ὁ νέος μου συναδέλφος δὲν ὑπέφερε πλέον καὶ ἀπεφασίσε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν ἐνοχλητικὸν αὐτοῦ

γείτονα καὶ νὰ τῷ προτείνῃ ὡς συμβιβασμὸν, νὰ ὀρίσῃ ἕκαστος τὰς ὥρας, κατὰ τὰς ὁποίας ἤθελε γυμνάζεσθαι. Ὁ μουσικὸς, ἄνθρωπος ζωηρὸς καὶ νεώτατος, ἐγέλασε καὶ εἶπεν, ὅτι ὑπῆρχε δυνατὸς καὶ ἄλλος συμβιβασμὸς, ὅστις ἐλαχίστον ἐπέβαλλε περιορισμὸν εἰς ἀμφοτέρους. Ὁ μὴ δυνάμενος πλέον νὰ ὑποφέρῃ ἐν τῷ δωματίῳ του, ἐδικαιοῦτο νὰ εἰσέρχεται μετὰ τοῦ ὄργανου του παρὰ τῷ ἑτέρῳ, ὅποτε ὁμοῦ παίζοντες ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰς σπουδὰς των.

Ὁ ἀξιωματικὸς ἐδέχθη καὶ δὲν ἔλαθεν ἀφορμὴν νὰ μετανοήσῃ. Δὲν εὗρισκε λέξεις πρὸς ἔπαινον τοῦ γείτονός του. Ἐλεγεν, ὅτι ἦτο τεχνίτης ἐκ γενετῆς, καὶ ὅτι βεβαίως θὰ ἔκαμνε τὴν τύχην του ὡς βιολιστῆς, ὅτι εἶχε ὅμως πολλὸν περιορισμένον, σχεδὸν πτωχὸς, καὶ ὅτι ἤθελεν εἰσθαι εὐγνώμων διὰ μίαν πρόσκλησιν.

Ἡ σύζυγός μου συνήνευσε ἀμέσως, διότι ἐπέθυμε ν' ἀποκτήσῃ τριωδίαν κλειδοκυμβάλου, βιολίου καὶ βαρβίτου.

Οὕτω παρουσιάσθη ὁ κύριος Κάρολος Μόντης, ὅστις ἐβεβαίωσε, ὅτι με ὄλους αὐτοῦ τοὺς μέλανας ὀφθαλμούς καὶ τὴν μέλαιναν κόμην καὶ με ὄλον τὸ ἰταλικὸν ὄνομα, ἐγεννήθη ἐν Γερμανίᾳ, καὶ δὲν ἐγνώριζεν ἄλλα ἰταλικά παρὰ τὰ ἐν τῇ μουσικῇ μόνον συνειθιζόμενα. Ἦτο εἰκοσαετῆς περίπου, ἔκτακτος τὴν ὠραιότητα, ὑψηλὸς καὶ σύμμετρος τὸ ἀνάστημα. Ἡμεροκόμη ὑπὸ τῶν ζωηρῶν καὶ εἰλικρινῶν αὐτοῦ τρόπων. Μετ' ὀλίγου δὲ ἤδη ὥρας κατέστη τόσον σχετικὸς, ὡσεὶ ἦτο πρὸ ἐτῶν γνωστός. Ἰσως μετὰ παρέλευσιν χρόνου ἠθέλομεν παρατηρήσει, ὅτι δὲν ἐγένετο σχετικώτερος, παρ' ὅτι ἦτο τὴν πρῶτην ἡμέραν. Τοῦτο ὅμως συμβαίνει εἰς πάντα ἄνθρωπον εἰλικρινῆ, ὁ ὁποῖος δεῖκνυει ἀμέσως τὸν χαρακτήρα του πλήρη καὶ ἄνευ δισταγμοῦ, διότι εἶναι ὅ,τι εἶναι καὶ δὲν δύναται νὰ δευχθῇ οὕτε ὀλιγώτερον οὕτε περισσώτερον τοιοῦτος.

Ἡ μουσικὴ ἦτο τὸ στοιχεῖόν του· ἐσκεπτετο καὶ ἠσθάνετο μόνον δι' αὐτῆς. Ἦτο τὸ πάθος του, ὁ ἔρωσ του, ὑπ' οὗ ἐξωρτιζέτο ἀξιαγάπητος καθιστάμενος. Ἠδύνατο ν' ἀγανακτήσῃ διὰ μίαν λελανθασμένην φωνήν, ὡς εἰ ἐπρόκειτο περὶ ζωῆς ἢ θανάτου. Τότε οἱ μέλανες ὀφθαλμοὶ του ἐξέπεμπον ἀστραπὰς ὀργῆς, οἱ αὐτοὶ ὀφθαλμοὶ, οἵτινες, ὅταν ἐπαίριζοτο ἠρεμῶν τι Adagio, εἶχον βλέμμα βεμβὸν καὶ ἀφηρημένον. Ὑπῆρχε τι ἐν αὐτοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς, τὸ ὁποῖόν με εἰλκυεν ὡς ὁ μηχανήτης τὸν σίδηρον, χωρὶς νὰ δύναμαι νὰ το ἐξηγήσω· ἐσκεπτόμην, ὅτι ἠδύναμην νὰ ἀγαπήσω τοὺς ὀφθαλμούς αὐτοῦ, ἐάν ἦσαν γυνή· καὶ ἔκτοτε ἐπέβλεπον τὴν μεγαλειότητα του θυγατέρα, ἥτις τότε ἦτο ἐν τῇ ἡλικίᾳ, καθ' ἣν αἱ νεάνιδες ἀρχίζουν νὰ ἐνδιαφῶνται ὑπὲρ τοιοῦτων ὀφθαλμῶν. Μᾶς διηγείτο,

ὅτι δὲν εἶχεν οὔτε πατέρα οὔτε μητέρα καὶ ὅτι δὲν ἐνόριζεν, ἐάν ποτε εἶχεν.

«Ἐβρίφθην εἰς τὸν κόσμον, ἔλεγεν ἀστεϊεῦόμενος, ὅπως ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, μετὰ τὴν διαφοράν, ὅτι τὸν εὗρον ἤδη κατεχόμενον ὑπὸ ἄλλων πλασμάτων τοῦ εἶδους μου. Εὐρέθην ἐδῶ καὶ ἔπρεπε νὰ συντηρηθῶ ὑπῆρχε δὲ ἄνθρωπος τις, ὁ ὁποῖος ἐμερίμα περὶ ἐμοῦ. Ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ δὲν ἀνησυχῶν, ἐννοεῖται, περὶ τῆς πηγῆς τῶν μέσων τῆς συντηρήσεώς μου· ἔπειτα δὲ τὰ ἐδεχόμην ὡς πρᾶγμα φυσικόν. Καὶ τῶρα ἀκόμη λαμβάνω συνδρομὴν, ἀλλ' ἀνεπαρκῆ. Μοὶ εἶπον, ὅτι ζῶ ἐκ μικρᾶς τινοῦ περιουσίας, τὴν ὁποίαν εὐγενῆς τις εὐεργέτης ἐτοποθέτησε πρὸς χρῆσίν μου, καὶ ὅτι πλησιάζει νὰ τελειώσῃ. Φρονοῦσιν ὅτι ἡ μουσικὴ θὰ με συντηρήσῃ ἀκολούθως· ἴσως δὲν περιμένουν καὶ τίποτε, καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον, ἡμέραν τινὰ νὰ μοὶ γράψουν ἀπλούστατα· λάβε τὸ ὑπόλοιπον. Ἐστὼ διὰ τὴν μουσικὴν ἠδυνάμην νὰ ὑποφέρω καὶ πείναν καὶ δίψαν· διὰ τὴν μουσικὴν ἠδυνάμην νὰ καταστῶ ἐπαίτης, ἐν ἀνάγκῃ δὲ—καὶ κλέπτης.»

Εἶχε βιολίον κοινόν, δυσάρεστον τὴν φωνήν, καὶ παρεπονεῖτο, ὅτι δὲν εἶχε καλλίτερον. Τοῦτο, εἶπε, τῷ ἐδόθη, τὰ δὲ μέσα του δὲν τῷ ἐπέτρεπον νὰ τὸ ἀλλάξῃ· ἐγνώριζεν ὅμως, ὅτι ὁ καλὸς βιολιστῆς ἔπρεπε νὰ ἔχῃ καὶ καλὸν βιολίον· ἡ δὲ ἱκανότης του ἤθελεν ἀναδειχθῆ, ἐάν ποτε ἐλάμβανε τὸ εὐτόχημα ν' ἀκουσθῇ καλὸν βιολίον παίζων.

Τότε ἐθυμήθην, ὅτι πρὸ ἐτῶν ἠγόρασα ἀντὶ ἑκατοστῶν τινῶν φιορινίων καλὸν ἀρχαῖον ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἀκόμη ἐν τινι γωνίᾳ τῆς ἀποθήκης.

Ὁ Μόντης ἤκουε προσεκτικῶς.—Καλόν, ἀρχαῖον ὄργανον, ἀγορασθὲν ἀντὶ τόσων χρημάτων καὶ ἐγκαταλειμμένον ἐν τῇ ἀποθήκῃ! Τοῦτο ἐκίνησε τὴν περιέργειάν του καὶ δὲν ἔπαυσε παρακαλῶν, μέχρις οὗ ἐστάλη ὁ ὑπῆρτης μετὰ φανοῦ διὰ νὰ εὕρῃ τὸν θησαυρόν. Μετ' ὀλίγον ἐτέθη τὸ κιβώτιον κατεσκευασμένον ἐπὶ τῆς τραπέζης.

Εἶναι φυσικόν, ὅτι παρουσιάσθη ζωηρὸν ἐν τῇ μνήμῃ μου τὸ συμβᾶν ἐκεῖνο τῆς Βιέννης. Τὸ κιβώτιον τοῦτο εἶχον τοσάκις ὑπὸ μάλης, ὅταν συνώδευον τὴν ὠραίαν Ἀγγελικὴν. Ἀνεμνήσθην τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν τὸ ἤνοιξεν ἐν τῷ δωματίῳ μου διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ ἀπεχαιρέτα τὸ προσφιλὲς βιολίον καὶ ἐμὲ, τὸν ὁποῖον ἴσως πλέον ἐκεῖνου ἠγάπα.

Τὸ βιολίον ἔπρεπε νὰ ἦναι ἀνάμνησις, ἐγὼ δὲ οὐδέποτε ἐπαίριζα ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐλησμονήσα τὸ ὠραῖον ὄργανον καὶ τὴν ὠραίαν γυναῖκα, ἥτις τῷ ἐνέπνεε τὴν ψυχὴν αὐτῆς. Ἠσθάνομην ἑμαυτὸν βεβαίως συγκεινημένον, δὲν ἐπεθύμουν δὲ, ἐννοεῖται, νὰ ὀμιλήσω περὶ τοῦ συμβάντος ἐκεῖνου, μολοντί οὐδὲν ὑπῆρχε συμβᾶν, τὸ ὁ-

ποιον ήναγκάζομεν νά αποκρύψω από τών οικείων μου. Ένευσα μόνον τῷ μουσικῷ ν' ανοίξῃ τὸ κιθάριον καὶ νά λάβῃ τὸ βιολίον.

Ἡ θραυσθεῖσα χορδὴ εἶχε τυλιχθῆ περὶ τὸν λαιμόν' ἀφοῦ δὲ μετὰ προσοχῆς τὴν ἔλυσεν, ἐπεδείχθη βραχεία. Παρετήρει μετ' εὐχαριστήσεως τὸ ὄργανον, τοῦ ὁποίου τὸ ἐξωτερικὸν δὲν ἐπεδείκνυεν ἀξίαν τινά. Ἐδοκίμαζε διὰ τῶν δακτύλων τῆς ἄλλας χορδᾶς, ἐχορδίσεν αὐτάς, ἐπλησίαζε τὸ οὖς, ἐξετάζων μετὰ προσοχῆς τὴν φωνήν. Ἀφοῦ δὲ ἔκαμεν ὀλίγας κινήσεις ἐπ' αὐτοῦ μετὰ τοῦ τόξου, ἤστραψαν οἱ ὀφθαλμοί του, καὶ ἡ φυσιογνωμία του μεταβλήθη.

Ἡμεῖς ἰστάμεθα περίξ αὐτοῦ καὶ τὸν ἐβλέπομεν συμπαθῶς. Δὲν ἐδοκίμαζε νά παίξῃ μελωδίαν τινά, ἀλλὰ μόνον ἔκρουε τὰς χορδᾶς, τῶν ὁποίων ὁ λεπτός καὶ ἀρμονικὸς ἦχος εὐχαρίσται τὸ οὖς του.

«Τοῦτο εἶναι βιολίον, εἶπε τέλος ἐνθουσιωδῶς, ἀριστοτέχνημα τῆς καλλιτέρας ἐποχῆς τῆς τέχνης ἐν Κρεμόνῃ. Καὶ ἀκόμη δὲν γνωρίζομεν, ποῖαν ἀξίαν δύνανται νά ἔχῃ, ἀφοῦ τακτοποιηθῇ. Ὁ τελευταῖος κάτοχος φαίνεται ὅτι μετεχειρίσθη αὐτὸ, καθὼς τὸ παιδίον τὰ παιγνίδιά του. Ἔχει ἀνάγκην νέων χορδῶν, καὶ τὸ τόξον δὲ ἔπαθεν ὁμοίως. Ἀλλ' αὐτὰ εἶναι ἀσήμαντα. Ὅποια ἀσφάλης ἐνέργεια τοῦ ἤχου! Ὅποια εὐγένεια φωνῆς, καὶ ὁποια μελωδία τοῦ τόνου!»

Καὶ πάλιν ἐξηκολούθησε διὰ τοῦ τόξου τὰς αὐτὰς δοκιμάς.

Τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἡ μουσικὴ δὲν παρετάθη ἐπὶ μακρόν. Ὁ Μόντης ἐβεβαίωσε, ὅτι δὲν ἠδύνατο πλέον νά ὑποφέρῃ τὸ βιολίον του, καὶ μοι ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νά τὸ λάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ, διὰ νά τὸ τακτοποιήσῃ, ὑπεσχέθη δὲ εἰς τὴν σύζυγόν μου εἰς τὴν ἐξῆς συνοδεῖαν ἀξίαν τῆς ἐπὶ τοῦ κλειδοκουμβάλου ἱκανότητος αὐτῆς.

Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἀντέλεξα.

Μετὰ τινὰς ἡμέρας μᾶς διηγήθη ὁ νέος συνάδελφός μου, ὅτι ὁ γείτων του δὲν ἄρνευε πλέον τὸ βιολίον ἐκ τῶν χειρῶν ἦτο ἐνθουσιασμένος ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ διεσκέδαζε μετ' αὐτοῦ μέχρι νυκτὸς θαθείας.

Πρὸ τῆς ὀρισμένης ἡμέρας μᾶς ἐπεσκέφθη ὁ Μόντης, διὰ νά δώσῃ δείγμα τῆς τέχνης του ἐπὶ τοιοῦτου ὄργανου· ὠμίλει περὶ αὐτοῦ διὰ τῶν ἐρωτικωτέρων ἐκφράσεων μετ' ὠνόμαζεν ἐπανειλημμένως Κροῖσον ἐπὶ τῇ ἰδιοκτησίᾳ θησαυροῦ τοιοῦτου.

Ἡ ἐπομένη ἐσπερὶς ἦτο μία τῶν ὀρειότερων.

Τὸ βιολίον καθαρῆν καὶ λαθὸν νέας χορδᾶς ἔμενον ἐν τῇ οἰκίᾳ μου· ἀλλὰ παρετήρησα μετὰ πόσης δυσκολίας ἐχωρίζετο αὐτοῦ ὁ Μόντης ἀναχωρῶν. Ὁ συνάδελφός μου μᾶς διηγεῖτο, ὅτι ὁ παράδοξος οὗτος ἄνθρωπος κατέστη μελαγχολικὸς καὶ οὐδ' ἤγγιζε πλέον τὸ ἴδιον αὐτοῦ

ὄργανον. Εἶναι ἀμαρτία, ἔλεγε, νά παίξῃ ἐπ' αὐτοῦ ἐπρωτίμα νά μὴ παίξῃ διόλου. Καὶ πράγματι δὲν ἐπαίξε πλέον, μολοντί ἠγνῶσι πῶς νά διέλθῃ τὴν ἡμέραν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ πρός ἡμᾶς ἐπίσκεψίς του ἦτο ἑορτὴ δι' αὐτόν.

Ἡ ὑχριστεῖτό τις βλέπων αὐτὸν μετὰ τοῦ βιολίου καὶ ἀκούων παίζοντα. Ἄπαξ ἐτι ἐχωρίσθη αὐτοῦ βεβαρημένος τὴν καρδίαν καὶ νομίζω, μὲ ὑγροὺς ὀφθαλμούς· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπομένην ἐπίσκεψιν δὲν κατώρθωσε πλέον νά ἀποσιωπήσῃ τὴν παράκλησιν, νά τῷ δανείσῃ τὸ βιολίον διὰ νά γυμνάξῃται· ἤθελε φυλάττει αὐτὸ, μοι ἔλεγεν, ὡς τὸ φῶς του, καὶ τὸ φέρει πάντοτε εἰς τὰς ἐσπερίδας ἡμῶν· ἤλπιζεν, ὅτι μετ' ὀλίγον ἤθελε καταστῆ τεχνίτης, ἐὰν οὕτως ἐδοθηίτο.

Ἐδῶκα τὴν ἄδειαν καὶ ἔχικρον διὰ τὰς ἀπὸ ἐβδομάδος εἰς ἐβδομάδα καταφανεῖς προόδους του.

Μίαν ἡμέραν μὲ ἠρώτησεν, ἐὰν ἐπεθύμουν νά τῷ πωλήσω τὸ βιολίον, τὸ ὁποῖον εἰς ἐμὲ ἦτο ἄχρηστον. Τῷ ἀπεκρίθην, ὅτι δὲν ἠδυνάμην νά πράξω τοῦτο, διότι εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς τὸν πρῶτον κύριον τοῦ βιολίου νά τὸ φυλάττω. «Τὸ θεωρῶ ὡς ἐνέχυρον, προσέθεσα μειδιῶν, διότι ἐνθυμήθη τὸ ζητηθὲν φίλημα, μολοντί δὲν ὑπάρχει βεβαίως κίνδυνος τώρα πλέον ν' ἀπαιτηθῇ.»

Μὲ παρετήρησε στιγμᾶς τινὰς ἀπορῶν· «Οἶπόν δὲν εἶναι κτημά σας;»

«Ναί, μοι ἀνήκει, τὸν ἐβεβαίωσα, ἀλλὰ δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νά τὸ πωλήσω.»

Ἄνεστέναζεν. «Καὶ τί ἤθελέ με ὠφελήσει; Τόσα χρήματα! Ποῖος ἠδύνατο νά τὰ εὔρῃ; ὅταν τις ἦναι πτωχός! Ἐγραψα πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος κατὰ μῆνα πέμπει τὸ μικρὸν συνάλλαγμα, παρακαλῶν αὐτὸν νά μοι ἐμβάσῃ ὅλον τὸ ὑπόλοιπον τοῦ κεφαλαίου πρὸς ἀγορὰν βιολίου—ἤλπιζον, ὅτι ἠδυνάμην νά σὰς πείσω νά τὸ πωλήσῃτε—ἀλλὰ μοι ἀπεκρίθη, ὅτι μόνον δύο μνηιαὶ ὑπῆρχον ἀκόμη... Μοι ἔστειλε δὲ τὸ ὑπόλοιπον, συμβουλεύων με νά εὔρω θέσιν τινά ὡς μουσικὸς ἢ ἄλλον πόρον ζωῆς. Ἐκτοτε ἕκαμα διάφορα σχέδια, πῶς νά ἀποκτήσω ταχέως χρήματα... Ἀλλ' ἀφοῦ τὸ βιολίον δὲν πωλεῖται, μοι εἶναι καὶ ἀδιάφορον.»

Ἐλυπούμην τὸν νέον καὶ ἀπεφάσισα ἐνδομύχως νά φροντίσω κατὰ δύναμιν καὶ πατρικῶς περὶ αὐτοῦ.

Τὸ βιολίον ἐβλεπον μόνον, ὅταν τὸ ἔφερον εἰς τὰς συνουλίας μας. Ἀφοῦ τῷ ἐδῶκα ἄπαξ τὴν ἄδειαν, τὸ ἐλάμβανε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ, ἐγὼ δὲ εὐχαρίστω; τὸ ἐπέτρεπον.

Ἐπεται τὸ τέλος.

I. M.

Ἡ παρ' ἡμῖν διακωδωνισθεῖσα λέξις *rouspé-tion* παράγεται ἐκ τῆς ἀραβικῆς *rihevet*—ἔμειψεν, καὶ σημαίνει καθαρὰν δωροδοκίαν.

περὶ τοῦ ἐπὶ τῶν Προπυλαίων ἐν τῇ Ἀκροπόλει
ΛΘΗΝΩΝ ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΘΕΝΤΟΣ ΠΥΡΓΟΥ

Ζήτημα, μεγάλως ἐνδιαφέρον τοῖς ἀρχαιολόγοις, πρὸς τοὺς ἤδη πολλοὺς καὶ ποικίλους ἀναφορᾶς καὶ ἀναφορῶν κατ' ἑκάστην, ἐκ τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἐπιστημονικῆς μελέτης τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει διασωθέντων γεραρῶν λειψάνων τῆς Ἑλληνικῆς εὐφυΐας, ὑπῆρχε καὶ τὸ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐποχῆς τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐπὶ τῶν Προπυλαίων ἀγερώχως ὑψουμένου κακοτέχνου πύργου, ὅστις, ὡς βάρβαρος κατακτητῆς, βαρέως ἐπεκράτησε ἐπὶ τῶν στέρνων τῶν ποτὲ λαμπροτάτων Προπυλαίων, ἐπαπειλῶν καὶ τὴν παντὴ καταστροφῆν τῶν ὑπολειφθέντων λειψάνων τοῦ θεῖου ἐκείνου ἀριστουργήματος τοῦ Μνησιλέους.

Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κακότεχνος πύργος, ἀπὸ τῶν πρώτων περιηγητῶν τῶν τὴν Ἀκρόπολιν ἐπισκεψαμένων καὶ περὶ αὐτῆς συγγραψάντων, μέχρι τοῦ τελευταίου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπισκεψαμένου αὐτὴν κ. Ε. Φρῆμαν, οὐχὶ μετὰ πολλῶν σπουδαίων καὶ ἀκριβῶν ἐρευνῶν υἱοθετήθη καὶ ἀνεγνωρίσθη κοινῶς μὲν ὡς ἔργον φραγκικὸν, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ αἱ γνώμαι διεφάνον· διότι ὁ πύργος οὐδὲν ἔφερεν ὀριστικὸν σύμβολον, οὔτε ἐπιγραφὴν, οὔτε γλυπτὸν τι σημεῖον, οὔτε σταυρὸν, οὔτε οἰκίστημον ἰδιαίτερον, ὡς ἐν τοῖς εἰρηπίοις τοῦ παρκατεμένου παλατίου τῶν Δουκῶν ἐφαίνοντο γελοιομένα ἐπὶ τῶν θυρῶν καὶ θυρίδων τὰ συνήθη παρὰ τοῖς Φράγκοις οἰκίστημα, μαρτυροῦντα τὴν ἐποχὴν τῆς κατοχῆς αὐτῶν. Ὅθεν ἐνομιζέτο ὑπὸ τινῶν μὲν ὡς ἔργον τῶν γάλλων Δουκῶν Δελαρῶσων, ὑφ' ἐτέρων δὲ, τῶν Ἰταλῶν μεγάλων Δουκῶν Ἀκκιαγυολίων (*Acciajuoli*).

Τὸ δὲ συμβούλιον τῆς ἐνταῦθα Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, βλέπων τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τῆς παντελοῦς καταστροφῆς τοῦ μνημείου, ἐκ τοῦ δυσαναλόγως πιέζοντος βάρους τοῦ πύργου, ἀπεφάσισε τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν τοῦ ἀριστουργήματος λειψάνων, ἅτινα ἐκαλύπτοντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ἀμβρόφου ἐκείνου ὄγκου, τοῦ διαστρέφοντος καὶ τὴν ὅλην ἀρμονίαν τοῦ πανοράματος τῶν ἀρχικῶν πρωτευουσῶν ὀριζοντίων γραμμῶν, τοσοῦτω μᾶλλον, διότι αὐτὸς οὗτος πύργος οὐδένα ὀριστικὸν τῆς ἐποχῆς τῆς κτίσεως αὐτοῦ ἔφερε χαρακτηριστῆρα, ἢ μόνον τὴν ὑποθετικὴν ἰδέαν τοῦ φραγκισμοῦ. Καὶ δὴ, χρηματικῆς συνδρομῆς καταβληθείσης ὑπὸ τοῦ φιλαρχίου Κ. Σλίεμανν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀνέλαβεν ἡ ἑταιρία δραστηρίως τὴν κατεδαφίαν τοῦ προσφιλοῦς τοῖς μεσαιωνοδίφαις ἔργου, τοῦ νομιζομένου φραγκικῆς ἐποχῆς. Ἀλλ' ἡ κατεδαφίαις αὐτοῦ μεγάλως κατετάραξε τὴν χολὴν τῶν πολλοῦς κατὰ τῶν κατεδαφιστῶν ἐξεμεσάντων πικροὺς λόγους, ἀδίκως ὅμως. Ἐν τούτοις συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἐλλόγιμος φιλέλληνας

κύριος Ε. Φρῆμαν, ἀποκαλέσας τοὺς κατεδαφιστὰς, ἐν ἄρθρῳ δημοσιευθέντι ἐν τῇ «Κλεισί» (ἰριθ. 843), ἀλειτήρας, ἰσοβάθμους τῷ Ἡροστράτῳ καὶ τῷ Δόρῳ Ἐλγίνῳ, ἐπιφωνῶν «Τοιαύτης ἀκολάστου θαρραρότητος αἰτίας ὑπάρχει ὁ κ. Σλίεμανν ἐπιθυμοῦμεν, λέγει, νά μάθωμεν καὶ τοὺς Ἕλληνας συνετόχους του.»

Ὁ ἡμέτερος δὲ κ. Α. Καυταντζόγλου, ὡς μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ἐν Βιέννῃ κατὰ τὸ θέρους ἀποδημῶν, ἀναλαθὼν, ὡς λέγει, ὑπὸ ἀτομικὴν αὐτοῦ εὐθύνην ἀπέναντι τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τὴν ὑπεράσπισιν τῆς κατεδαφίσεως τοῦ πύργου καὶ τῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ ὅλου χώρου τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπήντησε πρὸς τὸν Φρῆμαν ἐν ἐπιστολικαίᾳ διατριβῇ εἰς ὅσα ὑπ' ἐκείνου ἐγράφησαν ἐν τῇ «Κλεισί». Ἀπέδειξε δὲ δι' ἐπιχειρημάτων ἀκαταμαχίτων ἐξ αὐτῆς τῆς κατεδαφίσεως ληφθέντων, πρῶτον ὅτι ὁ πύργος οὔτε τῶν Γάλλων ἦτο, οὔτε τῶν Ἰταλῶν, ἀλλὰ τῶν Τούρκων.

Ἐπειτα ὅτι αὐτὸς οὐδεμίαν σχέσιν εἶχε πρὸς τὸ φραγκικὸν τῶν Δουκῶν Παλατίον, ἀλλ' ἦτο ἀπλῶς ἔργον βάρβαρον τῶν τελευταίων Τούρκων κατακτητῶν, κείμενος χωρὶς, μακρὰν τοῦ Παλατίου, ἀνεγεθείς δ' ἐν βίᾳ πρὸς ἀπλὴν σκοπιὰν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Μοροζίνου ἐκστρατείας τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις προσδοκωμένης ἐν Πειραιεὶ ἀποβάσεως τῶν Βενετῶν.

Ἡ σπουδαιότητα αὐτῆς ἀπάντησις τοῦ κ. Α. Καυταντζόγλου πρὸς τὸν κ. Ε. Φρῆμαν ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ φυλλαδίῳ τοῦ 5' τόμου τοῦ «Ἀθηναίου», φέρουσα ἐπιγραφὴν Ἐπιστολικαία διατριβὴ πρὸς τὸν Ἐλλόγιμον κ. Ε. Φρῆμαν περὶ τῆς κατεδαφίσεως τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ἀθηνῶν Τουρκικοῦ Πύργου, ἐν ᾧ πραγματεύεται περὶ τῆς κατεδαφίσεως αὐτοῦ οὐχὶ μόνον ὡς ἀχρήστου καὶ βαρβαρικοῦ ἔργου καὶ ἀδικαφοροῦ ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης ἀλλὰ καὶ ἐπιζημιῶν μάλιστα πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν. Διὰ λόγων δὲ ἰσχυρῶν ἀναλαμβάνει καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς ὅλης Ἀκροπόλεως ἀπὸ τῶν θνητῶν ξένων προσθηκῶν τῆς θαρραρότητος, παρομοιῶν τυτύτας πρὸς τὰ ἀφοδεύματα τῶν ἀρρακτικῶν ὀρνέων, τὰ κατὰ καιροὺς ἐπικείμενα ἐπὶ τῶν θαυμασίων τοῦ Φειδίου ἔργων· ὡσαύτως κακίζει καὶ καταδικάζει ὁ κ. Καυταντζόγλου ἐπιστημονικῶς τε καὶ ὑπὸ καλλιτεχνικῆν ὄψιν ὅσα ὁ κ. Φρῆμαν λέγει οὐχὶ μόνον περὶ τοῦ νομιζομένου φραγκικοῦ πύργου, ὅτι ἔπρεπε νά διατηρηθῇ, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ τουρκικοῦ τεμένου, τοῦ ἰδρυθέντος ποτὲ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ ἀριστουργήματος τούτου τῆς Ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας κεκοσμημένου μετὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ σημεῖου τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως, τοῦ *Mevare*, κτισθέντος ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ, ὅτι

καὶ ταῦτα ἔπρεπε νὰ διατηρηθῶσιν ὡς μνημεῖα μαρτυροῦντα περὶ παρωχημένων χρόνων.

Μετὰ μετριοφροσύνης δὲ οὐ μικρὰς καὶ τὴν δόλως ἄδικον ὕβριν τὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Φρήμαν διδομένην κατὰ τῶν κατεδαφιστῶν τοῦ πύργου, ἰσοφαρίζουσιν πρὸς τὴν τοῦ Ἡροστράτου καὶ Ἐλγίνου, ἀποκρούων, λέγει ὁ κ. Καυταντζόγλου εὐφύως, ὅτι καὶ ὁ Ἡροστράτος ὑπὸ ἀμέτρου φιλοδοξίας ἐνέπηρσε τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος· ὁ δὲ λόρδος Ἐλγίνος ἐξ ἀπλήστου φιλοχρηματίας κατέστρεψε τὸν Παρθενῶνα συλήσας καὶ πάντα τὰ ἐκ τῶν βραβάρων διασωθέντα Ἑλληνικὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' οἱ κατεδαφίσαντες τὸν βράβαρον καὶ ἄχαριν τουρκικὸν πύργον ἀφιλοκερδῶς, ὑπὸ μόνου τοῦ ζήλου πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην ἀπέβλεψαν, ἐφ' ᾧ καὶ τὴν ἀδέκαστον κρίσιν τῶν σοφῶν καὶ φιλοτέχνων ἐπικαλεῖται.

Ἄλλὰ καὶ περὶ τῆς παντελοῦς ἐκκαθαρίσεως τῆς Ἀκροπόλεως, ὡς χώρου ἱεροῦ, καὶ ὑπὲρ τῆς τακτοποιήσεως αὐτοῦ συνηγορῶν, ἀπολήγει διὰ πάνυ χαρακτηριστικῶ ἐπιλόγου, ἐμπνευσθέντος ὑπὸ μόνου τοῦ ἐμφύτου πυρὸς τοῦ ἐξάπτοντος τὴν φαντασίαν τοῦ καλλιτέχνου. Τὸν ἐπίλογον τοῦτον ἀντιγράφωμεν ἐνταῦθα αὐτολεξεῖ ἐκ τῆς ἐπιστολιμαίας διατριβῆς, ὅπως κάλλιον ἀπεικονίσωμεν τὸν πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τέχνην ὀφειλόμενον σεβασμὸν, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἐνθουσιασμὸν τοῦ γράψαντος.

«Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, ὡς φεγγαυλοῦσα τὸ εἰλικρινέστατον τοῦ καλοῦ φῶς, ἔπρεπε νὰ ᾔηται κατατεγμένη καὶ κεικαθαρισμένη πρεπόντως, καὶ νὰ χρησιμεύῃ ὡς τὸ ἐντελέστερον διδασκαλεῖον ἐν γένει τῆς καλλιτεχνίας, ἰδίως τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς καλουμένης κλασικῆς. Ναί, ὡς διδασκαλεῖον, λέγω, τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἥτις, ὡς μὴ ὄφειλεν, ἀπὸ τεσσαρακοντίας περίπου ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἔφοδον τοῦ παραλόγου καὶ παρατύπου καὶ ἰδιορρύθμου Ῥωμαντισμοῦ.

Ἡ Ἀκρόπολις νομίζω ὅτι πρέπει νὰ θεωρηταί ὡς τὸ ἄδυτον τῆς καλλιτεχνίας, ἐνθα διεσώθη ἡ μόνη καὶ καθαρὰ πηγὴ, ἐξ ἧς τὰ διὰ τῆς καλλιτεχνίας ἐκπολιτικὰ νάματα διεχύθησαν πανταχοῦ τοῦ νῦν γνωστοῦ καὶ πεπολιτισμένου κόσμου. Ἡ Ἀκρόπολις εἶναι ὁ τόπος, ὅπου θαυμάζεται τὸ ἄκρον τῆς καλαισθησίας, πρὸς ἃ εἶχε φθάσει ἡ πάλαι ἑλληνικὴ εὐφυΐα· εἶναι ὁ λόφος, ἐφ' οὗ ἐπικρατεῖ ἡ ἀκατάληπτος ἐκείνη ἄρμονία καὶ συμμετρία, αἵτινες τὸν μὲν ἀμύητον τῶν τῆς καλλιτεχνίας μυστηρίων καθιστῶσιν ἐκθαμβον, εἰς δὲ τὸν μεμυημένον ἐξεργεῖρουσι σέβας βαθὺ καὶ ἄφατον ἐνθουσιασμὸν.

Ἐν τοιοῦτῳ ἰσθῶ τόπῳ ἀσεβῆς καὶ ἀνάρμοστον, νομίζομεν, εἶναι νὰ διατηρῶνται τὰ ἀμαυρὰ μνημεῖα τῶν ἐπελθόντων βευσμάτων τῆς βραδρότητας. Αὐτὰ τὰ συντρίμματα καὶ τὰ

ἐρείπια τῶν πολυτίμων μνημείων ἐν τῇ Ἀκροπόλει εἶναι, νομίζω, ἐπαρκῆ μαρτύρια, διατρανοῦντα εἰς τὸν θεατὴν τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῶν κατακτητῶν καὶ τὰς κακώσεις, ἃς ὑπέστησαν οἱ ὑπ' ἐκείνων δουλωθέντες ἀπόγονοι τῶν προπατόρων τῶν θαυμασίων τούτων ἔργων. Ὑμεῖς μὲν, ἀγαστὲ ἄνερ, ἀδημονεῖτε μεγάλως ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ μιναρῆ, τοῦ ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος ἀνυψωθέντος, ὡς ἀπολοσθῆισης δῆθεν μιᾶς μαρτυρίας τῆς τουρκικῆς ἐπιδρομῆς καὶ κατοχῆς, καὶ καλεῖτε τοὺς καθαρίσαντας τὸ ἀξιοσέβαστον λείψανον τοῦ γεραροῦ τούτου ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος *ὁλετήρας*· ἀλλ' ὅμως ἅπαν τὸ πλήρωμα τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανικοῦ κόσμου ἐπεκρότησε, πιστεύσατέ μοι, ἐπὶ τῇ καταφύσει τοῦ σημείου τούτου τοῦ βραβαρισμοῦ καὶ τῆς δουλείας, καὶ ἐνθέρμους δεήσεις ἀναπέμπουσιν εἰς τὸν Ὑψιστον ὅπως εὐδοκήσῃ νὰ ἐπισπεύσῃ καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν αὐτοῦ τοῦ χριστιανικοῦ καλλιτεχνήματος, τῆς ἀγίας Σοφίας, καὶ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἰουστινιανὴν λαμπρότητα, διὰ τῆς ἐξαλείψεως οὐχὶ ἐνός, ἀλλὰ καὶ τῶν τεσσάρων ὁμοῦ αὐτὴν ἀσχημιζόντων τουρκικῶν μιναρῆδων. Εἶθε ἡ δέησις αὐτῶν εἰσακουσθῆ. Καὶ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, ὅπερ θέλει εἰς τοῦτο συντελέσει, εἴτε Βρετανικὸν λέγεται, εἴτε Γερμανικὸν, εἴτε Γαλλικὸν, εἴτε Ῥωσικὸν, εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα θέλει εὐλογεῖσθαι ὑπὸ μυριάδων στομάτων τοῦ θηριωδῶς καταδυναστευομένου χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς.»

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*. Ὁ Ἄγγλος ἀγαπᾷ τὴν ἐλευθερίαν ὡς νόμιμον σύζυγον του· καὶ τοι δὲ δὲν προσφέρεται πρὸς αὐτὴν μετὰ τρυφερότητος καὶ ἱπποτισμοῦ, γνωρίζει ἐν τούτοις νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ, χρεῖας τυχοῦσης, καὶ ἀλλοίμονον εἰς τὸν παραβιάζοντα τὸ οἰκιακὸν αὐτῆς ἄσυλον. Ὁ Γάλλος ἀγαπᾷ τὴν ἐλευθερίαν ὡς ἐρωμένην, μετὰ παραπορίας καὶ πάθους, μυριάκις τῆς ἡμέρας ὀρκιζόμενος ὅτι εἶνε ἔτοιμος νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν ὑπὲρ αὐτῆς· ὁ δὲ Γερμανὸς τρέφει πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἥσυχον καὶ γαληνιαίαν στοργὴν οἷαν καὶ πρὸς τὴν μάμμην του. (H. Heine.)

*. Οἱ ἄνδρες διαφέρουσι τῶν γυναικῶν καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἐρωτῶσι τί φροεῖ ὁ κόσμος περὶ αὐτῶν, αὐταὶ δὲ μόνον τί λέγει. (Hippel.)

*. Εἰς τοὺς ἀέρργους αἱ μὲν ἡμέραι φαίνονται μακρᾶι, τὰ δὲ ἔτη σύντομα.

Κατ' ἔτος ἀποθνήσκουσι πλείονα τῶν 33 ἑκατομμ. ἀνθρώπων, καθ' ἑκάστην ἡμέραν δὲ 94,000, καθ' ἑκάστον δὲ δεῦτερον λεπτόν τῆς ὥρας εἰς 1. Καθ' ἑκάστην γεννῶνται πλείονες τῶν 92,000.